

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Obor: Politologie

**Parlamentní volby 2010 a formování koaliční vlády ve Velké
Británii z pohledu teorie koalic**

(bakalářská práce)

Autorka: Martina Boroňová

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Jan Němec

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci „Parlamentní volby 2010 a formování koaliční vlády ve Velké Británii z pohledu teorie koalic“ vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 12. května 2011

.....
Martina Boroňová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala svému vedoucímu práce Ing. Mgr. Janu Němcovi za nekonečnou ochotu a cenné připomínky. Významný dík patří také mému partnerovi, který mě podporoval po celou dobu mého studia na univerzitě.

V Praze dne 12. května 2011

OBSAH

ÚVOD	6
1. TRADICE BRITSKÉHO POLITICKÉHO SYSTÉMU, KOALIČNÍ VLÁDNUTÍ A TEORIE KOALIC	9
1.1. Zvláštnosti britského politického systému	9
1.2. Britská exekutiva.....	10
1.3. Tradice koalic ve Velké Británii	13
1.4. Teorie koalic.....	16
2. STRANICKÝ SYSTÉM A POLITICKÉ STRANY VELKÉ BRITÁNIE	21
2.1. Stranický systém	21
2.2. Postavení a ideologie politických stran	24
2.3. Konzervativní strana	26
2.4. Labouristická strana.....	31
2.5. Liberálně demokratická strana	36
2.6. Regionalistické strany	38
2.7. Komparace programových vzdáleností hlavních politických stran.....	41
3. VŠEOBECNÉ PARLAMENTNÍ VOLBY 2010	47
3.1. Komparace volebních programů politických stran	48
3.1.1. Ekonomika	49
3.1.2. Imigrace	52
3.1.3. Politické reformy.....	53
3.2. Výsledky voleb	55
3.3. Možné varianty uspořádání exekutivy.....	56
ZÁVĚR.....	60
ZDROJE.....	63
Prameny.....	63
Literatura	63
Ostatní	65

ÚVOD

Dne 6. května 2010 se ve Velké Británii odehrály nejnepínávější volby od roku 1992, kdy byli po velmi vyrovnaných volbách mírně favorizovaní labouristé poraženi konzervativci ministerského předsedy Johna Majora. Předvolební kampaně, průběh voleb i konečné výsledky však dělají parlamentní volby 2010 ještě zajímavější. Britští voliči unaveni třináctiletou vládou labouristické strany, která v preferencích začala ztrácet už po odchodu Tonyho Blaira a na popularitě jí nepřidala ani ekonomická krize, se nepřiklonili k opozičním konzervativcům tak jednoznačně, jak se očekávalo. Do hry vstoupil nový hráč – Liberálně demokratická strana. Díky jejímu předsedovi Nicku Cleggovi, který nečekaně zazářil v televizních debatách, novince těchto voleb, byli liberální demokraté před volbami považováni za rovnocenného partnera dvou velkých stran. Volební výsledky však přinesly straně zklamání. Celkový počet 650 parlamentních křesel se mezi strany rozdělil v poměru 307 pro konzervativce, 258 pro labouristy, 57 křesel získali liberální demokraté a zbylých 28 poslaneckých míst připadlo menším stranám. Na první pohled je viditelné, že žádná ze stran nezískala potřebnou většinu 326 mandátů. Británie poprvé od druhé světové války nemá jednobarevnou vládu a zvolení poslanci byli postaveni před úkol, který ve své politické kariéře ještě nezažili: sestavení koalice.

Politický systém Spojeného království Velké Británie a Severního Irska se v politologické literatuře objevuje jako klasický příklad tzv. konstituční parlamentní monarchie, pro niž je typický gradualismus, tedy postupná modernizace bez náhlých, revolučních zlomů. Povedou volby 2010 k další zásadní změně britského politického systému?

Jak už název napovídá, klade si tato práce za cíl aplikovat teorii koalic na volby a povolební vývoj v Británii roku 2010 a zjistit, jaké důvody vedly ke zformování dané vlády. Hlavní výzkumná otázka se bude soustředit na zvláštnost složení koaliční vlády. Proč dali liberálové přednost konzervativcům před labouristy coby koaličními partnery? A lze toto rozhodnutí podložit teorií koalic? Pro zodpovězení těchto otázek se práce drží schématu případové studie, využívající především metody popisné. V několika situacích však používá i nástrojů komparativní analýzy, a to jednak v případech

porovnání volebních programů a ideologií jednotlivých stran, jednak v souvislosti s tradicí koalic ve Velké Británii, kdy srovnává zkušenosti s koaličními vládami nejen na úrovni centrální vlády, ale i v rovině lokálních vlád Skotska a Walesu.

Práce je členěna do třech základních oddílů. První kapitola se věnuje tradicím a zvláštnostem britského politického systému. Podrobně rozebírá exekutivní moc, z jakých složek se skládá a jaké pravomoci jí přísluší. Odpovídá na otázku, z čeho pramení síla výkonné moci a jak je složení vlády ovlivněno právě parlamentními volbami. Dále se zabývá tradicí koalic na úrovni centrální vlády Velké Británie a lokálních vlád Skotska a Irska. Analyzuje, kdy a v jaké situaci daly volby vznik koaliční vládě, jaké strany se tradičně spojují do koaličních partnerství a jaké prvky politických systémů podporují či naopak brání vzniku formálních koalic. Na závěr první kapitoly je rozebírána teorie koalic. Práce srovnává dvě odlišné tradice teorie koalic – „evropskou“ a „americkou“ - ukazuje jejich rozdílné pojetí politických stran, předkládá různá hlediska účasti ve vládě-koalici a v neposlední řadě se věnuje typologii koalic.

Druhá kapitola je zaměřená na stranický systém a britské politické strany. První část krátce připomíná vývoj stranického systému po druhé světové válce a analyzuje, zda britský stranický systém zcela odpovídá modelu bipartismu, případně v jakých bodech se od něj odchyluje a v jaký typ stranického modelu přechází. Druhá část se zabývá postavením, strukturou a funkcemi politických stran, tak jak je popisují britské zákony či nepsané právo. Následuje rozbor ideologie hlavních aktérů všeobecných voleb v roce 2010, tedy Konzervativní, Labouristické a Liberálně demokratické strany, který se lehce dotýká historického vývoje stran a představuje soubor principů reprezentující jejich názorové základy. Druhý oddíl uvádí také krátkou charakteristiku regionalistických stran, jež byly uvažovány jako koaliční partneři možného spojení labouristů a liberálních demokratů. Kapitulu uzavírá komparace programových vzdáleností hlavních politických stran.

Poslední kapitola se věnuje samotným volbám do dolní komory parlamentu, které se ve Velké Británii konaly ve čtvrtek 6. května 2010. Stručně se zabývá zvláštnostmi, které činí právě z těchto voleb tak mimořádnou událost, a předpověďmi, jež před volbami odhadovaly

pravděpodobnost možných variant výsledku. Poukazuje na pro občany nejdůležitější politické otázky současnosti a analyzuje postoje jednotlivých stran k daným problematikám. Zmíněná komparace by měla konkrétněji vypovědět o ideologické vzdálenosti liberálních demokratů od dvou hlavních stran. Chybět nesmí vlastní výsledky voleb a stručné srovnání s výsledky voleb předchozích. Závěr kapitoly předkládá aplikaci teorie koalic. Na jejím základě hledá práce kritérium, které nakonec převládlo při rozhodování, jakou koalici uzavřít, a odpovídá na výzkumnou otázku.

Jako zdrojové dokumenty využívám především publikace zabývající se ideologií a vývojem britských politických stran. Autory jsou jak samotní stoupenci stran, tak nezávislí politologové, a je proto důležité a zároveň obtížné rozlišovat mezi subjektivními názory a objektivními informacemi. Pro ideologickou analýzu a komparaci názorových vzdáleností stran mi slouží také volební programy konzervativců, labouristů a liberálních demokratů. V první kapitole a na začátku druhé kapitoly čerpám z knih a učebnic zabývajících se exekutivou, stranickým systémem a politickými stranami Velké Británie. Informace o teorii koalic čerpám z publikací věnujících se politologickým teoriím. Zbývající informace mi poskytují případové studie.

1. TRADICE BRITSKÉHO POLITICKÉHO SYSTÉMU, KOALIČNÍ VLÁDNUTÍ A TEORIE KOALIC

1.1. Zvláštnosti britského politického systému

Britský politický systém je pokládán za nejstarší funkční demokratický politický systém na světě. Je označován za příklad postupné přeměny tradiční monarchie v moderní politický systém, který se podstatně liší jak od Spojených států, tak i od evropských zemí. Nejvýraznější zvláštnosti britské politické soustavy je systém dvou stran, který se však stále více posouvá k systému dvou a půl strany, a britský parlamentarismus.¹

Protikladně k francouzským revolučním ústavám, založeným na principu svrchovanosti lidu, se během dlouhodobého vývoje formovala jako základní ústavní princip svrchovanost parlamentu. Stejně jako britská nepsaná ústava, vycházející ze souboru tradic a obyčejů, právních aktů, soudních precedentů a prerogativů, je i zásada parlamentní suverenity více plodem ústavních a politických zvyklostí a dohod, než zákonných textů. V historickém kontextu se vedle svrchovanosti parlamentu prosadila i jeho demokratizace spojená s rozšiřováním volebního práva. Touto pozvolnou modifikací politického systému získal zcela specifické postavení kabinet.²

Politická legitimita, jež zajišťuje mimořádně významné místo premiérovi a jeho kabinetu, pramení především z parlamentní suverenity. Britská doktrína parlamentní suverenity představuje ve své koncepci nesrovnatelně vyšší koncentraci moci v rukou parlamentu než je tomu jinde.³ V parlamentních systémech je běžné, že se exekutivní moc musí opírat o důvěru parlamentu, ve westminsterském modelu jsou členové kabinetu tradičně vybíráni pouze z členů parlamentu. Kabinet je proto chápán jako výbor parlamentu a v tomto smyslu i on reflektuje parlamentní suverenitu. Dalším zdrojem politické legitimity premiéra a jeho kabinetu je princip suverenity lidu. V důsledku

¹ KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. Praha : Aleko, 1991, str. 129.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska. In DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, et al. *Komparace politických systémů I*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2005, str. 108.

² KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*, s. 129.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, str. 110-111.

³ Tradiční formule praví: „Parlament může vše, kromě přeměny muže v ženu a ženy v muže“. (KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*, str. 131.)

postupné demokratizace volebního práva a při volebním systému relativní většiny v jednomandátových obvodech vznikají vlády fakticky na základě přímého mandátu voličů. Parlamentní volby se de facto staly výběrem premiéra a jeho kabinetu, a tím také základnou jejich politické legitimity.⁴

1.2. Britská exekutiva

Vzhledem k tématu práce se důkladněji podíváme na výkonnou moc Spojeného království. Centrální britská vláda je velmi efektivní. Akceschopnost na výstupu je zajištěna souborem převážně institucionálních faktorů: volebním systémem „prvního v cíli“, odbouráváním pravomocí horní komory, neexistencí klasického ústavního soudnictví a striktní personální fúzí členů vlády a parlamentu, která usnadňuje vládě kontrolu Dolní sněmovny. Vládnoucí strana je tak podřízena pouze zákonům a jediným omezením jsou pro ni volby, v nichž může být odvolána a nahrazena stranou opoziční. Opozice, plnící úlohu „záložní vlády“ (government in waiting), je v britském politickém systému institucionalizovaná, neúčastní se rozhodování vlády a současně za její rozhodnutí nenese zodpovědnost.⁵

Britská exekutiva se skládá z pěti složek: panovníka, premiéra a jeho kabinetu, vlády a státní správy. Panovník je oficiální hlavou státu a formálně disponuje řadou významných exekutivních i legislativních pravomocí, ke kterým patří právo jmenovat státní úředníky, rozpustit vládu či parlament, právo vetovat legislativu, udělit milost či vyznamenání, může vyhlásit válku a mír, provádět zahraniční a obrannou politiku země, apod. Královská prerogativa však ztratila během staletí svou úlohu a postavení panovníka se změnilo na nepolitické. Královské výsady jsou v současnosti vázány na pokyn příslušného ministra, který odpovídá za faktickou realizaci pravomoci panovníkem. Nejdůležitějším právem panovníka je bezesporu jmenovat premiéra. I zde je však hlava státu omezena požadavkem, aby byl zvolený ministerský předseda schopen sestavit vládu, a tak je zpravidla vybírán

⁴ KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*, str. 131-132.

⁵ STRMISKA, Maxmilián; CHYTILEK, Roman. *Velká Británie, Irsko a Malta : vliv westminsterské tradice*. In STRMISKA, Maxmilián, et al. *Politické strany moderní Evropy*. Praha : Portál, 2005, str. 58.

předseda nejsilnější strany v dolní komoře parlamentu. Královna tedy mnoho skutečných práv nemá – ve vztahu k vládě jí zůstaly tři základní, a to právo být konzultována, právo podpořit a právo varovat. Panovník je rovněž významným symbolem politického i veřejného života Velké Británie a vykonává řadu ceremoniálních povinností, mezi které patří například otevírání parlamentu či přijímání hlav států. Zosobňuje tradici a kontinuitu, a přispívá tak k udržení tradičních rysů britské politické kultury. Díky své politické neutralitě totiž může královna reprezentovat nejen stát, ale i národy, které ve Velké Británii žijí, a je tak důležitým kohezním činitelem.⁶

Jak již bylo zmíněno výše, reálná politická moc se soustřeďuje v rukou ministerského předsedy a kabinetu, který je nejvyšším představitelem exekutivní moci v zemi. O britské vládě se hovoří jako o vládě kabinetní, přestože kabinet je pouze výborem vlády. Vláda čítá kolem 100 ministrů, z nichž se 20 nejdůležitějším sdružuje v kabinetu. Ten představuje nejmocnější skupinu politiků v britském politickém systému, přičemž předseda vlády, označovaný *primus inter pares* (první mezi rovnými), má více pravomocí než jeho kabinetní kolegové a stojí v jejich čele. Přestože úřad premiéra existuje více než 250 let, je většina jeho pravomocí nepsaná, založená na zvyklostech. V průběhu historického vývoje se stal ministerský předseda nositelem původních práv monarchy, ovšem dle Reformního aktu z roku 1832 neodvozuje své pravomoci od moci královské, ale z vůle voličů a ze své pozice předsedy nejsilnější politické strany. Premiér disponuje řadou významných pravomocí, z nichž nejdůležitější jsou právo vybírat a odvolávat členy vlády, stejně jako členy kabinetu, a právo rozpouštět dolní komoru parlamentu. Dále je hlavním spojovacím článkem panovníka s vládou a arbitrem ve sporech mezi jednotlivými ministerstvy a úřady vlády. Premiér reprezentuje vládu v hromadných sdělovacích prostředcích a jeho mediální obraz je určen milionům lidí. Podle osobností stojících v čele politických stran se pak voliči neztídká rozhodují, komu dají svůj hlas. Premiérův mandát je proto pokládán za výraz mnohem větší podpory ze strany voličů, než jaká je vyslovena řadovým členům strany, včetně členů vlády. Vedle premiéra se kabinet skládá z vedoucích členů vlády a starších ministrů, kteří jsou oprávněni činit

⁶ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?* Praha : Sociologické nakladatelství, 2004, str. 71-79.
ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Spojené království Velké Británie a Severního Irska*, str. 113-114.

rozhodnutí jménem celé vlády. Jeho přesná velikost a personální složení závisí na osobě předsedy vlády. Většina příslušníků kabinetu zasedá v dolní komoře, menší část je pak vybrána ze Sněmovny lordů. Dochází tak ke zcela specifickému propojení exekutivy a legislativy, které fakticky odporuje tradičnímu principu oddělení mocí. Členy kabinetu jsou vždy představitelé nejdůležitějších ministerstev, předseda horní komory parlamentu a tzv. Chief Whip, spojovací článek kabinetu s poslanci vlastní strany v parlamentu. Členové kabinetu, kteří nestojí v čele žádného ministerstva, předsedají kabinetním výborům, jež slouží k zjednodušení velmi rozsáhlé agendy kabinetu. Program jednání kabinetu určuje premiér, který také uzavírá jeho diskuzi a formuluje závěr. Aby byl posílen princip kolektivní odpovědnosti, kabinet o rozhodnutí nehlasuje. Jednotliví členové proto musí podporovat a realizovat závěry jednání kabinetu, nebo rezignovat.⁷

Ministři-členové kabinetu a jejich zástupci, ministři-nečlenové kabinetu a jejich zástupci, tajemníci ministerstev, představitelé významných administrativních institucí politického charakteru a tzv. whips, volení straničtí úředníci, tvoří britskou vládu. Stejně jako u členů kabinetu jsou příslušníci vlády především poslanci nejsilnější strany v dolní komoře. Ministři kombinují politické a administrativní funkce – na vyšší úrovni je úloha ministra politická, čím níže v hierarchii, tím víc je funkcí administrativní, organizační a operační. Vláda se nikdy neschází jako celek, jako celek také nepřijímá exekutivní rozhodnutí a stejně tak nezajišťuje ani jejich realizaci. Jednotliví ministři předkládají návrhy zákonů a vytvářejí koncepci rozvoje příslušného úseku. Za činnost svých úřadů osobně zodpovídají parlamentu a mimo to nesou kolektivní odpovědnost za rozhodnutí kabinetu.⁸

Kromě politických a volených úředníků se ministerstva skládají z administrativní části tvořené stálými odborníky ze státní správy. Vzájemný vztah ministra a státní správy určuje princip ministerské odpovědnosti. Ministr určuje politiku ministerstva, kterou by státní úředníci měli naplňovat a uskutečňovat. Podle výkonu ministerstva jako celku je pak ministr chválen nebo kritizován. Vedle úlohy poradní je úkolem státní správy praktická

⁷ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 81-94.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Spojené království Velké Británie a Severního Irska*, str. 114-119.

⁸ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 99-101.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Spojené království Velké Británie a Severního Irska*, str. 120-121.

realizace principů a pravidel formulovaných v zákonech parlamentu. Obecně státní správa pracuje na základě tří principů. Jednak jsou státní úředníci úředníky Koruny, jsou tedy odpovědní vyšší instituci než současné vládě, a tudíž nestraničí. Za druhé pracuje státní správa v anonymitě – státní úředníci se veřejně nevyjadřují k politickým ani jiným problémům. Třetí princip - princip trvalosti vychází ze skutečnosti, že jsou úředníci úředníky Koruny. Při střídání vlády nedochází k velkým změnám ve funkcích státní správy a tím je zajištěna její kontinuita.⁹

Britská politická věda se neustále zabývá otázkou, zda výše popsaný model vlády odpovídá spíše premiérskému či kabinetnímu modelu vládnutí. Obě tvrzení lze podložit řadou indikátorů. Ian Budge proto navrhl řešení a popsal britskou vládu pomocí koncentrických kruhů, představujících sítí funkčních vztahů britské exekutivy, v jejichž středu je právě premiér a kabinet a okolo „rotují“ nejrůznější instituce, zájmové skupiny a jednotlivci.¹⁰

1.3.Tradice koalic ve Velké Británii

Tradici koalic můžeme sledovat na úrovni centrální vlády či na úrovni lokálních vlád Skotska a Walesu.

Jak již bylo zmíněno výše, britská vláda je de facto výborem parlamentu, a její složení je tak výsledkem voleb do dolní komory. Přestože jednokolový většinový systém, známý také jako first-past-the-post system, podporuje spíše systém dvou hlavních politických stran, jež se střídají u moci, zaznamenalo Spojené království v průběhu 20. století několik období koaliční vlády. Na přelomu 19. a 20. století dominovala britské politice otázka irské samosprávy (Irish home rule). Návrh zákona Williama Gladstona, který měl zajistit Irsku vlastní samosprávu a národní autonomii, rozdělil názory liberálů, z nichž se část oddělila a vytvořila stranu liberálních unionistů. V letech 1895 – 1905 pak byla vytvořena koaliční vláda konzervativců a liberálních unionistů. V pořadí druhá koaliční vláda byla vytvořena během 1. světové války v roce 1915. Dosud vládoucí liberálové přivítali ve vládě opoziční konzervativce,

⁹ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 102-105.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Spojené království Velké Británie a Severního Irska*, str. 121.

¹⁰ STRMISKA, Maxmilián; CHYTILEK, Roman. *Velká Británie, Irsko a Malta*, str. 59.

a vytvořili tak národní vládu v čele s liberálem H. H. Asquithem. Zástupci Konzervativní strany ale nebyli s úřady, které měli v nové vládě zastávat, spokojeni a vláda se v roce 1916 v důsledku rezignace konzervativců zhroutila. H. H. Asquith se spolu s většinou liberálů přesunuli do opozice, zatímco konzervativci a menšina liberálů sestavili novou koalici pod vedením liberálního Davida Lloyd George. Tato koalice vládla až do roku 1922, přestože ve volbách roku 1918 získali konzervativci většinu. V souvislosti s ekonomickou krizí čelil v roce 1931 ministerský předseda Ramsay MacDonald potřebě větších škrťů ve vládních výdajích, než by byl labouristický kabinet ochotný tolerovat. R. MacDonald přijal namísto odstoupení nabídku podpory konzervativců a liberálů a vytvořil národní vládu. Ta zůstala u moci až do roku 1935, kdy se prosadila většinová vláda konzervativců. Národní vláda byla znovu vytvořena během druhé světové války pod vedením Winstona Churchilla. Po skončení války se rozpadla a byla ustanovena úřednická vláda, která trvala do roku 1945, kdy volby umožnili labouristům většinovou vládu. V Churchillově koalici byli liberálové zastoupeni jedním kabinetním ministrem, Sirem Archibaldem Sinclairem, který byl až do zformování koaliční vlády 2010 posledním liberálem v kabinetu. Až do roku 2010 Spojenému království další koalice nevládla. Dohoda mezi labouristy a liberály z let 1977 – 1978 (The Labour/Liberal pact) neznamenal víc, než podporu v klíčových hlasováních, a ani jednání mezi labouristy a liberálními demokraty o politických reformách před volbami 1997 nové koalici vznik nedalo.¹¹

Použití proporčního volebního systému v autonomních systémech Skotska, Walesu a Severního Irska vedlo téměř ve všech volbách ke koaličním vládám. Poslanci do skotského parlamentu jsou stejně jako do velšského shromáždění voleni dle tzv. Additional Member System, jež kombinuje obsazování poslaneckých mandátů jak na základě většinové, tak i proporční volby. Skotští, stejně jako waleští voliči disponují pro volbu do autonomního

¹¹ BUTLER, David, BUTLER, Gareth. *Twentieth Century British Political Facts, 1900-2000*. Basingstoke: Macmillan 2000, str. 5-21.

HAZELL, Robert, et al. *Making Minority Government Work : Hung parliaments and the challenges for Westminster and Whitehall* [online]. London : Institute for Government, 2009 [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW:

<<http://www.instituteforgovernment.org.uk/pdfs/making-minority-gov-work.pdf>>.

MAER, Lucinda. *Hung Parliaments* [online]. 2010 [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/briefings/snpc-04951.pdf>>.

parlamentu dvěma hlasy – jedním pro přímou volbu poslance a jedním pro volbu politické strany. Předpokládá se, že proporční volební systém, neumožní ani jedné straně získat v parlamentu většinu, a výsledky voleb to jen potvrzují. Ve volbách do skotského parlamentu se v roce 1999 i 2003 podařilo labouristům získat relativní většinu křesel, avšak celkové většiny nedosáhli. Po volbách 1999 proto vstoupili do koalice s liberálními demokraty, ve které setrvali až do roku 2007. Ve volbách 2007 získala nejvíce hlasů Skotská národní strana. Po neúspěšném vyjednávání o vytvoření koalice sestavila 16. května téhož roku menšinovou vládu s Alexem Salmondem v čele.¹²

Ve Walesu neočekávala Labouristická strana pomoc jiných stran na sestavení vlády. Předpoklad, že ve volbách 1997 získá většinu, se nenaplnil, a labouristé se tak museli spokojit s vládou menšinovou. Takto ale nebyli schopni prosadit své záměry v parlamentu, a tak byla v roce 2000 vyslovena premiéru Alunu Michaelovi nedůvěra. Michaelův nástupce, Rhodri Morgan, chtěl získat větší kontrolu nad politickým procesem. Dlouhá jednání vyústila na podzim v koaliční vládu labouristů a liberálních demokratů. O tři roky později Strana práce počet křesel zvýšila a spolu s Velšskou stranou ve funkci Speakera dosáhla těsné většiny potřebné k vytvoření vlády, která zůstala u moci až do roku 2007. V těchto volbách získala Labour Party opět většinu a hledala partnery pro koaliční vyjednávání. Tato snaha se ale ukázala jako marná, vzhledem k tomu, že všechny strany usilovaly o vytvoření koaliční vlády a přesunu labouristů do opozice. Labouristická strana se proto rozhodla ustavit menšinovou vládu. V daném složení vydržela exekutiva dva měsíce, kdy po neúspěšném koaličním vyjednávání opozičních stran přizvali labouristé k účasti na vládě Velšskou stranu.¹³

¹² ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, s. 132. tamtéž, str. 137 – 138.

SEYD, Ben. *Coalition Governance in Scotland and Wales* [online]. London : The Constitution Unit, 2004 [cit. 2011-02-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.instituteforgovernment.org.uk/pdfs/making-minority-gov-work.pdf>>.

¹³ ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, str. 132. tamtéž, str. 137 – 138. SEYD, Ben. *Coalition Governance in Scotland and Wales* [online].

1.4. Teorie koalic

Obcná teorie koalic navazuje na teorii racionální volby a teorii her a rozpracovává situace, v nichž se hry účastní alespoň tři hráči. Politologická věda využívá tento model hry nejčastěji při studiu okolností a podmínek provázejících vytváření vlád v parlamentních systémech. Teorie koalic se zabývá vznikem především povolebních partnerství alespoň dvou hráčů, nejčastěji politických stran, za účelem zisku významných postů či prosazení politického programu.¹⁴

Současná podoba teorie koalic zahrnuje dvě odlišné tradice: americkou a evropskou. Americká tradice je více orientována na modely koaličních vazeb a jejich prediktivní hodnotu. Jejím nejvýznamnějším představitelem je William H. Riker, jehož práce Teorie politických koalic je logickým prodloužením teorie her na herní situace, v nichž alespoň tři politické strany soupeří o zisk, tedy posty ve vládě. Z teorie her přenesl do teorie koalic koncept hráčů jako unitárních aktérů a koncept racionality. Politické strany jsou v souvislosti s koaličním vyjednáváním považovány za unitární aktéry, jestliže se chovají jako jednotky, jejichž vnitřní struktura neovlivňuje žádnou ze stran natolik, že by bylo nutné toto hledisko při studiu utváření koalic zohlednit. Určující pro jednání strany jsou tak její vazby k ostatním stranám, nikoli boje mezi představiteli strany.¹⁵ Racionální chování aktérů je spojeno se snahou dosáhnout co největšího zisku, tedy největšího podílu na výkonné moci. Dle hypotézy office-seeking theory rozlišuje William H. Riker koalici vítěznou (winning coalition) a koalici blokovanou neboli ztrátovou (losing coalition). Vítězná koalice je definována takovou většinou v legislativě, která umožňuje (alespoň teoreticky) bezproblémové schválení všech vládou předkládaných návrhů zákona. Logickým doplňkem vítězných koalic jsou koalice blokové, které nemohou prosadit své záměry samostatně. Velká pozornost je věnována rovněž roli volební kampaně. Riker nachází motivaci politických stran k účasti ve volbách především ve snaze získat výraznou podporu voličů, tj. maximalizovat hlasy. Vychází ze skutečnosti, že vyhrát ve volbách

¹⁴ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha : Portál, 2000, str. 119.

¹⁵ tamtéž, str. 122-123.

STROM, Kaare; NYBLADE, Benjamin. Coalition Theory and Government Formation. In BOIX, Carles; STOKES, Susan C. *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford : Oxford University Press, 2007, str. 788-789.

do parlamentu je jediná cesta, jak se stát vítězem i v exekutivě.¹⁶ Prospěch každé z politických stran je závislý především na jejich možnostech a schopnostech vytvořit co nejvýhodnější koalici. Hodnota každé koalice je dána její účinností, tedy schopností zajistit svým členům většinu při hlasování v legislativě, a velikostí vlastního zisku, tj. počtem ministerských křesel. Za nejracionalnější, tedy ty s největší pravděpodobností vzniku, považuje americká tradice koalice, které jsou pro své členy co nejméně nákladné, tj. zajišťující členům co nejmenší, ale dostatečnou legislativní většinu, a které každému z členů zároveň zajistí co největší počet ministerských křesel.¹⁷

Evropské studium koalic klade větší důraz na empirický výzkum utváření koalic. Snaží se rozšiřovat znalosti o konkrétních koalicích a podmínkách jejich vzniku a posléze je zobecňovat. Přínosem evropské tradice je důraz na význam společenského kontextu při utváření koalic. Do výzkumu zahrnuje úvahy o významu politické kultury, historickou perspektivu a význam politické tradice. Oproti americkému přístupu jsou díky tomu politologové schopni vysvětlit neochotu politické strany podílet se na vládě. Evropská tradice se také mnohem více zabývá vysvětlením vzniku velkých koalic a menšinových vlád, jež americké studium pokládá za deviantní, popírající koncept racionality.¹⁸ Evropské studium koalic se zabývá rovněž otázkou vlivu vnitrostranické struktury, které se americká tradice nevěnuje. Podle názoru Gregoryho Luebberta je hlavním problémem při utváření koalic skutečnost, že se straníční vůdci snaží přednostně o to, aby si uchovali svou pozici uvnitř strany a aby měla jejich politická strana šanci uspět v příštích volbách. Větší část jednání, zda se podílet na koalici, proto probíhá mezi stranickými vůdci, členskou základnou a jednotlivými stranickými frakcemi. Jako jednomu z mála se mu také daří zdůvodnit, proč koaliční vláda nemusí být výlučně vládou spojující strany, které k sobě mají ideologicky nejblíže. Vůdci se dle jeho názoru snaží před voliči zachovat „identifikační odlišnost“ svých stran, tudíž se ti politici, kteří preferují politické cíle (policy-seeking politicians), nebudou

¹⁶ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*, str. 125-126.

¹⁷ tamtéž, str. 120.

¹⁸ tamtéž, str. 121-122.

snažit vytvořit koalici se stranami, které jim jsou nejbližší.¹⁹ A právě prosazení politického programu vidí evropská tradice jako cíl politického boje jednotlivých stran (policy seeking theory). Vychází z faktu, že evropské politické strany vznikly na ideologickém podkladě, a vynechání ideologické, programové roviny z úvah o sestavování vlád tak neodpovídá kontextu evropské politiky. Účástí ve vládě vyjadřuje strana snahu uskutečnit daný politický program. Ministerská křesla pak nepředstavují cíl, nýbrž vhodný prostředek k jeho dosažení.²⁰ Podle této teorie politické strany upřednostňují připojení k vítězné koalici s nejmenším možným rozptylem v politických prioritách (closed minimal range theory). Předpokládá se totiž, že taková koalice je méně vystavena konfliktům zájmů, a tudíž představuje pro participanty vyšší politickou hodnotu.²¹

Teorie koalic pracuje se dvěma základními druhy – minimální vítězná koalice a velká koalice. Evropská tradice se dále zabývá i menšinovou vládou. Minimální vítězná koalice (Minimal Winning Coalition - MWC) je seskupení dvou a více stran, které disponují nadpoloviční většinou parlamentních postů, aniž by v ní byl člen, který není pro získání legislativní většiny potřebný. Znamená to, že ztrátou jednoho z partnerů přichází MWC o parlamentní většinu. Tento typ koalice vychází z teorie racionální volby. William H. Riker poukazuje na omezený počet exekutivních postů. Politické strany snaží se maximalizovat svůj zisk se budou přirozeně snažit vytvořit koalici s nejmenším počtem členů, aby každý z partnerů získal co největší podíl na moci. Vznik minimální vítězné koalice je pravděpodobnější v prostředí, které se podobá Rikerově modelu spolupráce při vyjednávání: členství ve vládě je pro stranu přínosnější než zůstat v opozici, voličská proměnlivost je nízká, parlament rozhoduje prostou většinou a strany mají o svých koaličních partnerech dobré informace. Empirické výsledky prokazují, že se tento typ exekutivy vyskytuje spíše tam, kde je menší počet politických stran.²²

S pomocí této příliš obecné a jednoduché koncepce nelze blíže specifikovat, jaká vláda bude po volbách vytvořena, neboť definici vyhovuje

¹⁹ tamtéž, str. 123-124.

²⁰ tamtéž, str. 128.

²¹ STRØM, Kaare; NYBLADE, Benjamin. Coalition Theory and Government Formation, str. 789.

²² ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*, str. 130-131.

STRØM, Kaare; NYBLADE, Benjamin. Coalition Theory and Government Formation, str. 795.

celý soubor možností a variant, které se od sebe často výrazně liší. Aby byl výběr zúžen, je třeba připojit ke konceptu minimální vítězné koalice další kritéria: kritérium velikosti, kritérium počtu členů koalice a kritérium programové vzdálenosti mezi členy koalice. Kritérium velikosti je měřené počtem křesel v legislativě. Je-li hlavní důraz kladen na maximalizaci moci, je nejvýhodnější ta minimální vítězná koalice, která má nejnižší nutný počet parlamentních mandátů (tzv. minimum size coalition). Kritérium počtu členů zdůrazňuje efektivnost a životaschopnost vlády. Těchto cílů dosahuje nejlépe ta minimální vítězná koalice, která má co nejméně členů - čím je počet členů nižší, tím existuje méně třecích ploch v koalici, tím menším vnitřním tlakům je koalice vystavena a tím snáze koalice vyjednává. Kritérium ideologické vzdálenosti prosazuje ty koalice, které spojují strany hlásící se k podobným programům a snažící se prosadit obdobné cíle (tzv. minimal range coalition). Z úvah o koaličních uskupeních lze již v počátcích vyloučit minimální vítěznou koalici, které by spojovaly extrémní, tj. programově nejvíce vzdálené politické strany, neboť takové spojení v sobě nese zárodky příštích konfliktů.²³

Velká koalice (Surplus Majority Coalition, Oversized Cabinet) představuje koalici, která má alespoň jednoho nadbytečného člena. Z hlediska Office-seeking theory je stejně jako menšinová vláda považována za deviantní případ. Důvodem je, že nadbyteční členové neposkytují vládě žádné výhody ve vztahu k legislativě, ale naopak ji zatěžují vyššími náklady a snižují podíl postů přidělený každému z koaličních partnerů. Velká koalice je všeobecně chápána jako výsledek neschopnosti stran si navzájem věřit. Přibráním nadbytečných politických stran se koalice brání proti svržení vlády jedním ze členů, jak tomu může nastat u minimální vítězné koalice. Jako další důvody vzniku velké koalice se uvádí nedostatek stranické disciplíny při hlasování, důraz na programové zájmy a vazby mezi stranami či potřeba souhlasu kvalifikované většiny např. při hlasování o chystaných ústavních změnách.²⁴

Menšinová vláda vzniká v situaci, kdy žádná ze stran nedisponuje legislativní většinou. Můžeme rozeznat tři základní případy menšinových vlád. První případ lze označit jako čekatele na většinu. Vzniká, pokud se nenaplní

²³ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*, str. 131-132.

²⁴ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*, str. 133-134.

STRØM, Kaare; NYBLADE, Benjamin. *Coalition Theory and Government Formation*, str. 795.

očekávání strany, že volební výsledek stvoří většinovou stranu, nebo rozpadne-li se tradiční koalice. Dalším případem je menšinová vláda, která vznikla v důsledku zablokování systému na základě rozložení politických preferencí. A nejběžnějším empirickým případem je téměř většinová vláda. Ačkoli jsou menšinové vlády tradičně považovány za neživotaschopné a neefektivní, politolog K. Strom jejich existenci ve své práci racionálně vysvětlil. Jako hlavní důvody vzniku tohoto typu exekutivy uvádí velký vliv opozice, s níž je spojen menší prospěch z přímé účasti na vládě, vyjednávací moc koncentrovanou do rukou jedné politické strany a v neposlední řadě ohrožení šance na úspěch v příštích volbách v případě, že by se strana vlády účastnila.²⁵

²⁵ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*, str. 134-136.

STRØM, Kaare; NYBLADE, Benjamin. *Coalition Theory and Government Formation*, str. 795.

2. STRANICKÝ SYSTÉM A POLITICKÉ STRANY VELKÉ BRITÁNIE

2.1.Stranický systém

Přestože mají britské politické strany dlouhou historii, současná podoba jejich systému se vyvinula až po roce 1832, kdy byl přijat tzv. reformní zákon (Reform Act), který přiznal právo na zastoupení v dolní komoře parlamentu pro velká města, a radikálně tak změnil volební zákon.²⁶ V rámci vývoje britského stranického systému lze však identifikovat více mezníků, a to i přes vysokou míru kontinuity politického systému. Tyto milníky jsou většinou spojovány s kritickými okamžiky, s nimiž se musel stranický systém vyrovnat. Za dosud poslední z těchto milníků můžeme považovat druhou světovou válku.

Ve volbách roku 1945 vynesly pozitivní válečná zkušenost Britů s precizně plánovanou ekonomikou a celosvětová vlna sympatií k politické levici poprvé k moci jednobarevnou vládu labouristů. Po volbách došlo k redukci stranicko-politického spektra, když konzervativci organizačně pohltili stranu nacionálních liberálů (National Liberal Party). Od počátku padesátých let liberálové postupně ztráceli pozici celobritské strany, zatímco se dvě několikamilionové stranické mašinerie pravidelně utkávaly ve volbách, jejichž výsledkem bývaly jednobarevné vládní kabinet y obvykle s nevelkou parlamentní většinou.²⁷ Zrodil se tak dvoustranický systém, jehož se stala Velká Británie typickým příkladem. Odpovídá však definici tohoto systému politických stran po celou dobu od roku 1945?

Stephen Ingle uvádí ve své knize *The British Party System*, že základní podmínkou fungování dvoustranického systému je předpoklad, že síla dvou hlavních stran zhruba odráží rozdělení veřejného mínění - jinak řečeno strana, která vyhrála ve volbách, dosáhla svého vítězství díky podpoře většiny voličů, což může být vzhledem k volebnímu systému „prvního v cíli“ diskutabilní.²⁸

²⁶ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 148–149.

²⁷ STRMISKA, Maxmilián; CHYTILEK, Roman. *Velká Británie, Irsko a Malta*, str. 67.

²⁸ INGLE, Stephen. *The British Party System*. London : Printer, 2000, str. 21.

Sartori se zabývá systémem dvou stran z jiného hlediska a nastiňuje čtyři kritéria, která soustavu definují:

- První kritérium praví, že obě strany musí být schopné získat absolutní většinu křesel. Hlavní strany za tímto účelem musí mít silnou identitu, zatímco třetí strany disponují pouze nevýznamnou podporou.
- Další bod vyžaduje, aby jedna strana získala funkční, tedy legislativní většinu.
- Třetím měřítkem je ochota strany s většinou poslaneckých míst vládnout sama a s tím spojená schopnost kontrolovat hlasy zástupců strany v parlamentu. Tato vlastnost strany je pro britský politický systém téměř příznačná, a tak ji můžeme bez váhání označit jako pravdivou.
- Pravděpodobně nejdůležitějším rysem dvoustranického systému a Sartoriovým čtvrtým kritériem je pravidelné střídání dvou hlavních stran u moci.²⁹

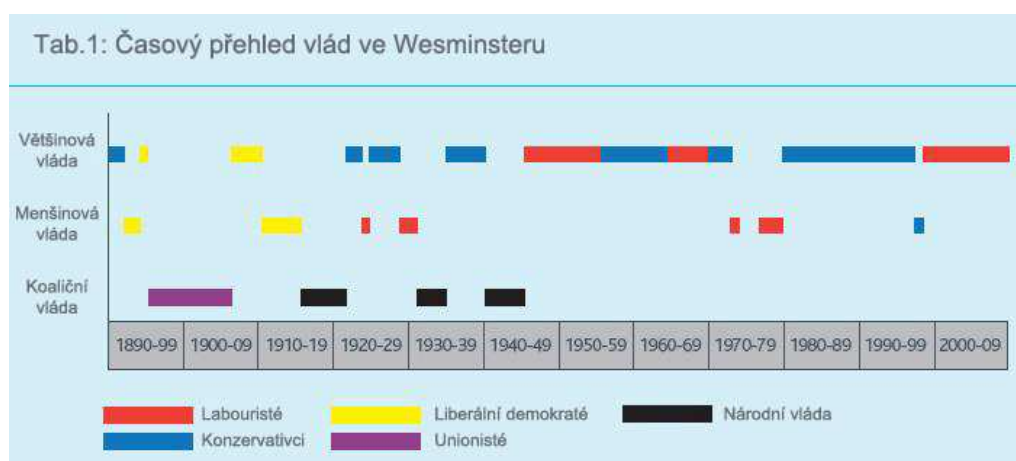
Systém dvou stran nemá pevné hranice a může volně přecházet v systém převládající strany či v systém umírněného pluralismu. Podíváme se tedy alespoň na základní rozdíly mezi těmito soustavami. Od systému predominantní strany se dvoustranický systém odlišuje relativně vysokou mírou soutěživosti daného stranicko-politického uspořádání, v němž disponuje opoziční strana dostatečnou mírou věrohodnosti jako potenciální představitelka příští jednobarevné vlády. Strana liberálních demokratů však vyvolává spíše otázku, zda nelze klasifikovat systém Velké Británie jako multipartismus. Nicméně, Sartori přítomnost třetích stran v dvoustranickém formátu připouští, a to pod podmínkou, že menší strany nebrání dvěma hlavním, velkým stranám ve vytváření většinových vlád, a nevynucují si tudíž přechod ke vzniku koalic.³⁰

Podíváme-li se na výsledky průzkumu shrnuté ve schématu 1, vidíme, že k pravidelné alternaci dvou nejsilnějších politických stran docházelo pouze do poloviny 70. let.

²⁹ SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy : Schéma pro analýzu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, str. 200-202.

³⁰ STRMISKA, Maxmilián; FIALA, Petr. *Teorie politických stran*. Brno : Barrister & Principal, 1998, str. 207 a 217.

Schéma 1 Časový přehled vlád ve Velké Británii

Zdroj: HAZELL, Robert, et al. *Making Minority Government Work* [online].

V kontextu s průmyslovou krizí a třídním pracovním týdnem se nepodařilo ani labouristům, ani konzervativcům získat ve volbách 1974 parlamentní většinu, tudíž zůstalo kritérium číslo dva nenaplněné. Labouristé se dlouho potáceli mezi snahou vytvořit koaliční vládu s liberály, menšinovou vládou a těsnou většinou pouhých třech hlasů. Až v roce 1979 vynesly volby k moci jasného vítěze: konzervativní stranu v čele se železnou lady, Margaret Thatcherovou. Květnové volby byly začátkem období výrazné dominance jedné strany – konzervativci se ve vládě udržely neuvěřitelných osmnáct let a systém predominance jedné strany platí i pro vládu New Labour pod vedením Tonyho Blaira, jíž se podařilo po prvním úspěchu v roce 1997 opětovně získat dostatečnou podporu i ve volbách z června 2001 a května 2005. Dosud poslední volby daly vznik pro Velkou Británii tak netypické koaliční vládě, která se definici systému dvou stran ani nepřibližuje. Proto se někteří politologové přiklánějí k názoru, že je třeba charakterizovat britský stranický systém spíše jako systém umírněného pluralismu.³¹ Jeho klíčovým předpokladem je dle G. Sartoriho existence tří až šesti relevantních stran, z nichž ani jedna nepředstavuje principiální opozici vůči režimu a jejich vzájemná ideologická vzdálenost je relativně malá. Naopak každá z těchto stran je přijatelná jako vládní formace a je orientovaná na přijetí podílu na vládní moci. Fungování systému nepolarizovaného pluralismu do jisté míry

³¹ HAZELL, Robert, et al. *Making Minority Government Work : Hung parliaments and the challenges for Westminster and Whitehall* [online].

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, str. 139-141.

napodobuje logiku dvoustranického systému, neboť struktura této soustavy zůstává ve své podstatě bipolární – jen namísto dvou stran se u moci střídají alternativní koalice.³² Skutečnost však ani tomuto modelu příliš neodpovídá. Počet politických stran první kritérium naplňuje, ovšem jejich síla se velmi liší a přes konvergenci programových cílů, ke které v druhé polovině 20. století docházelo, nelze označit strany za ideologicky blízké. Ani koaliční alternativa bipolární soustavy realitu nereflektuje – jak již bylo zmíněno, koaliční vláda nebyla u moci od druhé světové války. Můžeme konstatovat, že stranický systém Spojeného království nelze charakterizovat pomocí jednoho modelu stranické soustavy – přestože většinový volební systém favorizuje bipartismus, pohybuje se britské stranické uspořádání i za jeho hranicemi.

2.2. Postavení a ideologie politických stran

Postavením politických stran se britské zákonodárství nezabývá. Existují pouze zákony upravující postavení různých sdružení a zákony týkající se voleb. Základní rysy britských politických stran jsou tak výsledkem nepsaného práva a historického vývoje. V průběhu svého rozvoje si britské politické strany vytvořily specifickou strukturu. Nezastupitelnou roli hrají ve všech stranách národní organizace s centrálním ústředím, která se dělí na různé komise. Zvláštní místo mají ve struktuře stran národní konference, které jsou jedinou příležitostí ke společnému setkání představitelů všech základních strukturních vrstev strany. Nelze opominout tzv. stranu v parlamentu, složená z poslanců za danou stranu v obou komorách. Která vrstva strany má však největší vliv na voliče? Na přelomu 19. a 20. století se vyvinuly stranické organizace podporované místními asociacemi, které kolem sebe sdružovaly zastánce nikoli jednotlivých kandidátů, ale principů politiky, které strana jako celek hájila a podporovala. Tím začalo být při výběru kandidátů mnohem důležitější národní vedení strany než organizace místní. Přesto mají organizace na úrovni volebního obvodu relativně silný vliv na utváření stranické politiky, neboť zodpovídají za nominaci na volbu kandidátů do parlamentu.³³

³² STRMISKA, Maxmilián; FIALA, Petr. *Teorie politických stran*, str. 181.

³³ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 150.

Pro tuto práci je důležitá otázka, zda se strany účastní koaličních vyjednávání jako jednotní aktéři či se na konečném rozhodnutí podílí vnitrostranická struktura. Britské politické strany vystupují navenek soudržně a ani vysoká míra vnitřní demokracie, kterou lze nalézt u Liberálně demokratické strany, konečný výsledek výrazně neovlivní. Strany proto můžeme považovat za unitární aktéry.

O politickém systému Velké Británie, stejně jako o politických systémech dalších demokratických zemí na světě, hovoříme jako o systémech politických stran, které mezi sebou soutěží o přízeň voličů. Účast ve vládě je jedna z nejdůležitějších funkcí strany. Většina stran usiluje o vítězství ve volbách a o možnost zformovat vládu či se na její tvorbě podílet, existují však i strany, které uplatňují svoji moc ke svržení nikoli administraci vlády. Toto tradičně prohlašovaly západoevropské komunistické strany a v dnešní době se k nim řadí Skotská národní strana a Plaid Cymru. Také Sinn Féin se účastnila voleb, přestože odmítala uznat legitimitu Westminsteru a nezasedala na získaných křeslech.³⁴ Přestože zmíněné strany neusilují o naplnění první funkce, tedy o účast ve vládě, snaží se svou existencí a participací na volbách strany u moci ovlivnit. Tato práce se však bude věnovat pouze stranám, které tuto funkci naplňují a ve vládě zasedají, tedy Konzervativní straně, Labouristické straně a Liberálním demokratům. Další ze třech hlavních rysů politických stran je legitimita – strany se snaží dosáhnout moci skrze parlamentní volby. Většina britských stran uznává (či to alespoň prohlašuje) legitimitu voleb bez ohledu na jejich výsledek, přestože mají některé strany dobré důvody výsledek zpochybňovat. Liberální demokraté si často stěžují na volební systém prvního v cíli, který způsobuje jejich podprezentaci v Dolní sněmovně a ačkoli dlouhodobě usilují o změnu volebního systému, legitimitu procesu nenapadají. Poslední z nejdůležitějších charakteristik je ideologie. Alan Ware³⁵ mluví o politických stranách jako o zástupcích veřejného mínění. Názorové rozpětí nám umožňuje rozpoznávat malé strany a nátlakové skupiny, přesto je třeba poukázat, že čím větší strana, tím širší názorovou paletu dokáže zahrnout. Ve snaze získat hlasy

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, str. 139.

³⁴ INGLE, Stephen. *The British party system*, str. 2.

³⁵ WARE, Alan. *Political Parties and Party Systems* citováno podle INGLE, Stephen. *The British party system*, str. 3.

nepřesvědčených voličů mají velké strany tendenci měnit se na tzv. „catch-all parties“ – strany, které opouštění či minimalizují své ideologické závazky za účelem vítězství ve volbách. I takové strany však bojují ve volbách na základě ideologie (i když někdy jen v symbolickém měřítku) a dávají tak voličů představu, co mohou očekávat, pokud se strana dostane k moci.³⁶ Ideologie strany je velmi komplexní oblastí, proto se jí budeme zabývat u každé strany zvlášť.

2.3.Konzervativní strana

Konzervativní strana je nejúspěšnější stranou v britské historii. Více než století a půl byla důležitou silou britské politiky, přežila kolaps jiné ústřední ne-socialistické strany, Liberální strany, a vznikla o více než šedesát let dříve než její současný rival, Labour Party. Je stranou, která má kořeny ve svém předchůdci, straně toryů, vychází ze zájmů vlastníků půdy, zdůrazňuje hierarchii, vyhýbá se pojmům „vnitrostranická demokracie“ a „rovnost“, a přesto zůstává přední stranou Británie i v éře masové politiky.³⁷ Pozoruhodná je i volební síla strany. V letech 1900 až 2000 zastávala Konzervativní strana úřad buď jako jednobarevná vláda nebo jako dominantní partner v koalici po celých 68 let. Ve čtrnácti z dvaceti šesti všeobecných voleb získala strana nemalou většinu a v dalších osmi případech (a jednou v 21. století) zůstala buď největší parlamentní stranou, nebo přenechala svým oponentům jen těsnou majoritu. Pouze ve čtyřech parlamentních volbách 20. století – 1906, 1945, 1966 a 1997 – a v roce 2001 utrpěla strana těžkou porážku. Co se volebních výsledků týče, získávali konzervativci po celé století alespoň 40 % voličských hlasů, většinou obdrželi významně větší podíl a pouze ve třech případech spadli pod tuto pomyslnou hranici. Není divu, že bylo 20. století v politické terminologii označeno „století konzervativců“.³⁸

Avšak jestliže historie Konzervativní strany jako politické instituce přitahuje tolik pozornosti, o stranickém myšlení to samé nemůžeme říct.

³⁶ INGLE, Stephen. *The British party system*, str. 1-3.

ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 147-148.

³⁷ NORTON, Philip. The party in perspective. In NORTON, Philip. *The Conservative Party*. London : Prentice Hall, 1996, str. 1-2.

³⁸ GREEN, E. H. H. *Ideologies of Conservatism : Conservative political ideas in the twentieth century*. Oxford : Oxford University Press, 2004, str. 1.

Jedním z důvodů, proč byly ideje strany relativně přehlíženy, byl dlouhodobý názor, že Konzervativní strana ideologii pozbývá. Ve svém slavném prohlášení J. S. Mill dokonce označil konzervativce za nejhoupější stranu.³⁹ Ačkoli byl Millův výrok urážlivý, zakládal se na faktu, že Konzervativní strana nedisponuje žádným souborem principů, konkrétním textem, který by reprezentoval názorové základy. Nicméně každá strana musí najít způsob řešení problémů, který by byl rozpoznatelný pro stoupence a potenciální voliče, proto ani Konzervativní strana nefunguje v jakémsi vakuu bez stanovených pravidel.⁴⁰ Na otázku, co je konzervatismus, odpověděl politický filozof Anthony Quinton, který ve své studii *The Politics of Imperfection* definuje čtyři základní principy konzervatismu. Prvním je intelektuální nedokonalost, která se zakládá na předpokladu, že lidské rozumové schopnosti jsou nedostatečné pro pochopení složitosti sociálního rozvoje, a proto nemůže být abstraktní uvažování návodem pro sociální a politické chování. Z tohoto dogma vycházejí tři další principy: politický skepticismus, tedy víra, že politickou moudrost nenalezneme v dohadách separovaných myslitelů, ale v historicky nashromážděných sociálních zkušenostech společnosti jako celku; tradicionalismus, jenž vyjadřuje náklonnost konzervativců ke zvykům a zavedeným pravidlům a zároveň odpor k náhlým revolučním změnám; a konečně organicismus, pojetí společnosti jako jednotného, přírodně rozvíjejícího se celku, nikoli mechanického agregátu složeného z jednotlivců, které kontrastovalo na jedné straně s individualistickými ideologiemi a s třídně založeným socialismem na straně druhé. Zdání, že Konzervativní strana nedisponuje ideologickým základem, lze vysvětlit preferencí známého a vyzkoušeného před tím, co může být, a přiřkládáním většího významu tomu, co je skutečné, nad ideálním. Celé 20. století konzervativci zřetelně ukazovali lpění na zásadě intelektuální nedokonalosti a politického skepticismu, odpor k intelektuálskému myšlení, nedůvěru ve státní kontrolu a řízené podněty v sociální a ekonomické sféře a odmítání přijmout tvrzení „Britské vládní úřady ví vše nejlépe“.⁴¹

³⁹ tamtéž, str. 2.

⁴⁰ tamtéž, str. 1-7.

ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 42.

⁴¹ GREEN, E. H. H. *Ideologies of Conservatism*, str. 280-283.

Philip Norton na základě Quintonových zásad konzervatismu definoval korpus britské Konzervativní strany.⁴² Ten je tvořen osmi základními principy, z nichž pět bylo převzato od strany toryů a zbývající tři byly přijaty v druhé polovině 19. století:

- První zásadou je organická podstata společnosti (stejně jako u Quintona), která je viděna jako historický produkt, jež se pomalu a přirozeně rozvíjí. Rovnováha je považována za funkci času a uspěchané reformy by mohly vést k jejímu zhroucení a nespravedlnosti, proto se takovýmto změnám konzervativci vyhýbají.
- Taková společnost je považována za vyvíjející se, nikoli statickou, proto je druhým principem konzervatismu přijetí změny. Nicméně je přijímán pouze konkrétní typ změny, a to takový, jehož účel je zdokonalit existující, opravit to, co je prokazatelně a zřejmě škodlivé, a zachovat přitom stávající strukturu společnosti. Taková změna je odvozena od zkušeností namísto hypotetického uvažování a snaží se zachovat, nikoli zničit.
- Třetí zásadou je právo, pořádek a úřední moc. Pořádek a disciplína společnosti, která vyplývá z hlubokého respektu ke státním institucím a společnosti, jsou axiomem konzervatismu. Role institucí je funkční a symbolická: reprezentují kontinuitu a ztělesňují jednotu společnosti a zásad jejího řízení. Instituce jsou tak nejdůležitější v zachování pořádku, ale jejich pravomoci nejsou neomezené – právní řád se vztahuje stejnou měrou na „vládnoucí“ i „ovládané“. Řád je dle konzervativců podmínkou svobody a právní řád obranou proti svévolnosti vlády.
- Za jinou nezbytnou podmínku svobody a další princip konzervatismu je považováno osobní vlastnictví. Na majetek konzervativci nahlíží jako na rozšíření osobnosti, jako na hlavní stimul produktivní práce, neboť touha získat a vlastnit jmění je nezbytná součást rozvoje, či jako na stabilizační prvek a ochranu proti všemocnému státu související s potřebou vlastní věci ochraňovat.

⁴² NORTON, Philip. Philosophy : The principles of Conservatism. In NORTON, Philip. *The Conservative Party*. London : Prentice Hall, 1996, str. 69-79.

- Silná, přesto omezená vláda je další zásadou konzervatismu. Konzervativci udělují vládě roli, ale pouze ke konkrétním účelům. Z vlády zbavené pout nebo té, která usiluje o realizaci abstraktních návrhů, mají obavy a prosazují vládu omezenou sérií brzd a protivah. Přestože limitovaná, je vláda nezbytná k plnění nepřetržitých povinností: hájit království v zahraničí, chránit královnu či intervenovat v případě prokazatelné potřeby.
- Princip jednoho národa vnímá konzervatismus ze dvou hledisek: jednak zahrnuje určitý stupeň sociální harmonie, jednak oddanost Unii. Zásada jednoty je dělena podle toho, zda je chápána z pohledu domácí či zahraniční politiky. Dogma jednoho národa ve vnitřní politice státu bylo shrnuto Disraelim v jeho projevu v Krystalovém paláci 1872, kdy zavazoval stranu k zachování institucí a zlepšení lidských podmínek. Konservativci tak přiznali státu roli v sociálním zaopatření, a to poskytováním záchranné sítě pro nejpotřebnější, pomáháním při návratu k nezávislosti a přispíváním k sociální stabilitě. Ovšem i zde je stát omezen a v otázce jednoho národa nefiguruje jako nejvýznamnější přispěvatel.
- Druhý aspekt jednoho národa se vztahuje k Unii. Spojené království vytvořilo „britskost“ (Britishness), pojem, který překračuje národní identity. Konzervativci věří, že jejich strana ztělesňuje tradici národa a vnímá potřeby Britů v zahraničních záležitostech jedinečným způsobem. Výzva konzervatismu k vlastenectví je často trumfem ve volebním programu strany.
- Poslední zásadou konzervativců je vytváření blahobytu, bohatství, které generuje pracovní místa a dodává zdroje místním oblastem. Jádrem tohoto principu je nadřazenost poptávky a nabídky nad vládními zásahy, které vedou pouze k neefektivitě, k vytváření monopolů a snížení schopnosti mezinárodní konkurence. Naproti tomu neovlivňované vzájemné působení tržních sil garantuje individuální svobodu a dynamičnost národní prosperity, umožňuje flexibilní reagování na změnu zdrojů či poptávku spotřebitele. Vytváření bohatství způsobuje sociální nerovnost. Zavedení rovnosti však zabíjí

iniciativu jednotlivců vyrobit více, a proto je i v této oblasti činnost vlády značně omezena. Účel vlády je zachovat společenskou poslušnost, nikoli řídit ekonomiku.

V průběhu 60. a 70. let se v diskuzi mezi liberálními a konzervativními teoretiky zrodila tzv. nová pravice. Jak ve straně sílila debata o relevanci tradiční politiky, vyvinula se v široký názorový proud, který se kriticky vymezoval jak vůči labouristům (nová pravice považovala socialismus v jakékoli verzi za ekonomický nesmysl a politické nebezpečí⁴³), tak vůči konzervativcům (ti byli kritizováni za akceptaci mnoha kolektivistických opatření a za rezignaci na obhajobu kapitalismu). Nová pravice nebyla homogenním hnutím, nicméně několik základních axiomů přijali za své všichni přívrženci tohoto myšlenkového směru.

Nová pravice je založena na principu spontánního přirozeného řádu, který je výsledkem nikoli racionální politické kalkulace, ale lidského jednání. Tento princip staví novou pravici do sporu se všemi podobami sociálního inženýrství a se snahou podřizovat společnost kritériu sociální spravedlnosti. Typická je také hluboká skepse ve vztahu k efektivitě vládních zásahů do všech oblastí života společnosti. Dle nové pravice vlády často selhávají v plnění svých povinností, a to v důsledku politizace demokracie. Role vlády by proto měla být limitována na několik povinností, mezi které patří vnitřní a vnější bezpečnost, právo a pořádek a vytváření právního rámce pro společenské a hospodářské aktivity. V těchto oblastech prosazovala nová pravice obnovu autority státu, jež utrpěla hledáním kompromisu typickým pro socialistické vládnutí. Naopak by se vláda neměla snažit o dosažení sociální rovnosti (jediný typ rovnosti, který nová pravice považuje za legitimní, je rovnost před zákonem). Zvláštní význam je přikládán hospodářské svobodě, která je právě ve jménu sociální spravedlnosti či sociální rovnosti často ohrožována. Nová pravice klade důraz na pozitivní roli podnikání a soukromé iniciativy jako motor hospodářského růstu a růstu bohatství společnosti. V souvislosti s hospodářskou svobodou byl po nástupu Margaret Thatcherové k moci víc než kdykoli předtím uplatňován koncept osobního vlastnictví,

⁴³ FAJMON, Hynek. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno : Barrister & Principal, 1999, str. 51.

jehož rozšíření mělo pomoci zničit stát blahobytu a vytvořit odpovědnou společnost podnikatelského charakteru.⁴⁴

2.4. Labouristická strana

Labouristická strana je obvykle považována za nejvíce ideologickou britskou politickou stranu. Názorové rozepře zaznamenávala již od svého založení, a není proto překvapením, že se labouristické myšlení v průběhu času opakovaně měnilo.⁴⁵ Tato práce se bude zabývat pouze posledním ideovým stádiem Strany práce, a to ideologií New Labour.

Labour Party utrpěla těžké porážky ve všeobecných volbách v letech 1979, 1983, 1987 a 1992, na něž byla změna stranického myšlení logickou odpovědí. Labouristé v čele s Tony Blairem a Blairovým ideovým inspirátorem Anthony Giddensem transformovali ideové základy strany a vydali se novým směrem – nikoli první cestou staré levice, ani druhým směrem - směrem pravice, ale tzv. třetí cestou. New Labour se s novým politickým rámcem přesunula z levého konce politického spektra do středu, čímž se znatelně zmenšily rozdíly mezi dvěma hlavními stranami: Labouristické a Konzervativní strany.⁴⁶ Přesto se vůči pravici stejně jako staré levici jasně vymezuje.

Pod pojmem „pravice“ spatřují labourističtí modernizátoři thatcherovský konservatismus. Úspěšnou vládu konzervativců obviňují z toho, že je pouhým otrokem neoliberálního principu, tedy že upřednostňuje politiku volného trhu za každé situace, podporuje asociální pohled na společnost a prosazováním ekonomického individualismu staví hodnotu zisku jedince nad širší sociální hodnoty.⁴⁷ New Labour se oproti takovému přístupu definuje jako strana, která podpoří vytváření majetku i sociální spravedlnost, trh i komunitu, povzbudí

⁴⁴ tamtéž, str. 53-55.

tamtéž, str. 67-74.

⁴⁵ RANDALL, Nick. Understanding Labour's ideological trajectory. In CALLAGHAN, John; FIELDING, Steven; LUDLAM, Steve. *Interpreting the Labour Party: Approaches to Labour politics and history*. Manchester : Manchester University Press, 2003, str. 8.

⁴⁶ CHADWICK, Andrew, HEFFERNAN, Richard. Introduction : The New Labour Phenomenon. In CHADWICK, Andrew, HEFFERNAN, Richard. *The New Labour Reader*. Cambridge : Polity Press, 2003, str. 1-2.

⁴⁷ DRIVER, Stephen; MARTELL, Luke. *Blair's Britain*. Cambridge : Polity Press, 2002, str. 70.

soukromé podnikání, ale zároveň nebude automaticky upřednostňovat volný trh.⁴⁸

Výraz stará levice je spojován s poválečnou Labour Party. Strana práce zvolená v roce 1945 do britské vlády byla vytvarována odkazem válečných podmínek a předválečnou ekonomickou krizí a chudobou. Keynesiánská, rovnostářská sociální demokracie, jak ji vidí nová levice, podnikala se souhlasem společnosti kroky ke znárodnění průmyslu, ovládnutí poptávky, řízení ekonomických aktivit a šíření zdravotních a sociálních služeb. Tato politika dobře zapadající do světa zajištěných pracovních míst, velkých firem a nízké nezaměstnanosti přispěla ke stabilnímu a vysokému růstu a k spravedlivější distribuci z tohoto růstu plynoucích výhod. Řízení poptávky a vysoká úroveň státního vlastnictví se však v novém světě sílí konkurence, vnějších šoků a průmyslových a technologických změn stávaly stále méně efektivní. Bylo tedy na nové Straně práce, aby našla alternativy k sociálnímu zabezpečování občanů státem a ke státnímu řízení společnosti, aby podpořila vytváření blahobytu tím, že akceptuje nerovnost mezi lidmi a bude obezřetná ve fiskální oblasti, aby práva doplnila o povinnosti a aby pečovala o rozvoj kultury povinností uvnitř silné společnosti.⁴⁹

Předchozí dva odstavce popisovaly, čím nová levice není. Následující vypovídají o tom, čím je. Blairova třetí cesta vyjadřuje „modernizovanou sociální demokracii, věrnou svým závazkům společenské spravedlnosti a svým středo-levým cílům, chce jich však dosahovat jiným způsobem - flexibilním a inovačním. Nová levice stojí na hodnotách, které byly součástí politiky více než století – demokracie, svoboda, spravedlnost – nicméně za sebou nechává Old Labour prosazující státní zásahy a vysoké daně. Třetí cesta je o tradičních hodnotách ve změněném světě, o spojení dvou obrovských proudů levicového a středového myšlení – demokratického socialismu a liberalismu – které má navrátit straně životaschopnost.“⁵⁰ Politika Strany práce vychází z víry, že jsou občané chápáni jako jednotlivci v prospívající společnosti, založené na rodině a rodinných hodnotách. Aby mohli uspět

⁴⁸ tamtéž, str. 70.

⁴⁹ tamtéž, str. 70.

BLAIR, Tony. *The Third Way : New Politics for the New Century*. In CHADWICK, Andrew, HEFFERNAN, Richard. *The New Labour Reader*. Cambridge : Polity Press, 2003, str. 31.

⁵⁰ BLAIR, Tony. *The Third Way : New Politics for the New Century*, str. 28.

jedinci, musí být tato společnost silná, neboť ve slabé společnosti plyne moc a odměny pouze do rukou menšiny. Jako své poslání proto definovala nová levice podporu čtyř hodnot, které jsou pro společnost maximalizující svobodu a možnosti pro každého občana základní: rovnocenné postavení, možnosti pro všechny, odpovědnost a společenství. Rovnocenné postavení každého jedince je základním kamenem sociální spravedlnosti. V zájmu dosažení tohoto cíle musí dle labouristů vláda jednat rázně, aby ukončila diskriminaci a zamezila předsudkům. Mezi nejsilnější ideová schémata nové levice patří rovnost příležitostí (nikoli rovnost výsledků, kterou prosazovala Strana práce před nástupem Tonyho Blaira). Labouristé usilují o prosazení rovnosti počátečních příležitostí s tím, že konečný výsledek závisí na individuálních schopnostech a snaze jednotlivců, čímž se přibližují k pravicovým konzervativcům. Odpovědnost a povinnosti byly v posledních desetiletích doménou pravice. Levice práva od povinností oddělovala a potřebu vzájemné zodpovědnosti mezi jedinci a úřady přehlížela. To se ale s novou levicí změnilo. Poslední hodnotou je komunita. Stará levice věřila, že stát může nahradit občanskou společnost, a tak podpořit svobodu. Pravice se s vidinou větší svobody přiklání naopak k omezení role státu. Nová levice vyžaduje silnou vládu ochraňující komunity a dobrovolné organizace a podporující jejich růst.⁵¹

Při definování nové ideologie však nelze čerpat pouze z minulosti a snahy identifikovat se vůči jiným stranám, Strana práce musí brát v potaz i současnost a možný budoucí vývoj. Společnost 20. století prodělala hluboké a nevratné změny, s kterými se musí New Labour vypořádat, neboť poválečná sociální demokracie nereagovala na tyto změny dostatečně flexibilně.⁵² Tony Blair nadefinoval čtyři obzvláště důležité výzvy, s kterými se musí strana v novém věku vypořádat: rostoucí trend globalizace, technologický pokrok, změna postavení žen a transformace podstaty samotné politiky související především s růstem Evropské unie. Jakým způsobem se s tímto úkolem vypořádává třetí cesta? New Labour se nesnaží před těmito změnami občany schovávat, ale poskytnout jim sociální kapitál, ochránit před rizikem (pomocí

⁵¹ tamtéž, str. 29-30.

DRIVER, Stephen, MARTELL, Luke. *Blair's Britain*, str. 72-74.

⁵² BLAIR, Tony. *The Third Way : New Politics for the New Century*, str. 31.

vzdělávání nebo nových forem důchodů a úspor) a podpořit aktivitu státu v sociální oblasti. Prosperitu v globálním věku se snaží zajistit skrze dynamickou ekonomiku založenou na posílení individualismu a možnostech výběru, kde vláda pomáhá, ale nerozkazuje. Pozornost je věnována samozřejmě i rozvoji rodinné politiky, zvláště vztahu rodina-práce, kdy jsou zdůrazňovány flexibilní schémata práce pro ženy a rodiče. Dalšími politickými cíli Blairovy třetí cesty jsou silná občanská společnost, ve které jsou práva doplněna povinnostmi a kde je vláda partnerem komunit a moderní vláda opírající se o partnerství a decentralizaci a zahraniční politika zakládající se na mezinárodní spolupráci.⁵³

Blairova Strana práce zvítězila v roce 1997 po dlouhé době strávené v opozici všeobecné volby a sestavila většinovou vládu. Volební úspěch se opakoval i v parlamentních volbách 2001 a 2005, přestože poslední ze zmíněných vítězství již nebylo tak přesvědčivé – v důsledku rostoucí nespokojenosti s labouristickým kabinetem obdržela strana pouze 35,2 % hlasů. Vzhledem ke slabé opozici Konzervativní strany a volebnímu systému prvního v cíli si však labouristé dokázali zajistit parlamentní většinu a Tony Blair se díky volebnímu hatricku Labour Party stal nejúspěšnějším lídrem strany. Strana práce do té doby neměla s vládou po tři navazující období zkušenosti, avšak zkušenosti jiných stran ukazovaly, co mohou labouristé očekávat. Konzervativní vláda Harolda Macmillana po hospodářských potížích a Profumovu skandálu svou pozici ve všeobecných volbách 1964 ztratila. Vláda Margaret Thatcherové čelila ekonomickým nesnázím a vnitřnímu rozkolu strany, přesto v následujících volbách 1992 zvítězila. Jedno však mají společné: ani H. Macmillan, ani M. Thatcher a konečně ani T. Blair nevydrželi na postu premiéra do následujících voleb.⁵⁴

Snižující se vliv Tonyho Blaira nad zástupci Labour Party v parlamentu byl patrný z jejich opozičního postavení k několika klíčovým vládním opatřením. Po bombových útocích na Londýn v roce 2005 se snažil T. Blair prosadit novou pravomoc policie umožňující držet a vyslýchat podezřelé z terorismu až po dobu 90 dnů. Při hlasování se proti návrhu postavilo

⁵³ tamtéž, str. 32.

⁵⁴ ALLEN, Nicholas. *Labour's Third Term : A Tale of Two Prime Ministers*. In ALLEN, Nicholas; BARTLE, John. *Britain at the Polls 2010*. London : SAGE Publications Ltd, 2010, str. 1.

49 labouristických poslanců a Blairova vláda tak utrpěla první porážku. O dvanáct týdnů později zažila Strana práce další prohru v souvislosti se schvalováním kontroverzního návrhu zákona o rasové a náboženské nenávisti, tzv. Racial and Religious Hatred Bill. T. Blair nakonec neuspěl ani v uskutečnění „jeho“ reformy školství v podobě tzv. „trust schools“, škol méně závislých na místních úřadech. Dobrému jménu labouristické vlády neprospěly ani její chyby spojené s propouštěním vězňů - v dubnu 2006 se vynořila zpráva, že bylo propuštěno 1 023 zahraničních vězňů, aniž by byli deportováni tak, jak to vyžaduje zákon, navíc bylo zjištěno, že ministr zodpovědný za tuto záležitost byl na problém upozorněn již rok předtím. V létě 2006 už byla trpělivost labouristů s tehdejším premiérem napnutá na maximum. Když pak T. Blair odmítl kritiku Izraele za jeho vpád do Libanonu, byla to pro jeho spolustraníky, stále pobouřené Blairovou podporou zahraniční politiky G. W. Bushe, poslední kapka.⁵⁵

Od Gordona Browna, jako nového premiéra, očekávali labouristé, že získá zpět ztracenou popularitu strany. Tato naděje se zakládala hned na několika skutečnostech: na jeho skvělé reputaci coby ministra financí; na očekávání, že Brownovo vedení bude více ladit se stranickými tradicemi, než tomu bylo v případě Blaira a na méně poetickém faktu, že G. Brown byl jediným, kdo dokázal nabídnout jasné vedení. Kladná očekávání však rychle uvadala. Poté, co se stal G. Brown hlavou vlády, prosazoval model vlády přístupný všem – do hlavních postů jmenoval několik Blairových stoupenců i zástupce jiných politických stran. Ztráta autority, která prostupovala Brownův první rok v premiérském křesle, byla dále zvýrazněna neúspěchem stanovit vlastní charakteristický program. Mandát Labour Party se tak zakládal na volebním programu 2005 a G. Brown se namísto určení nového směru stal Blairovým „spoluvládcem“.⁵⁶

Po téměř deseti letech hospodářské stability zasáhla zemi ekonomická krize, která způsobila nárůst inflace i nezaměstnanosti, Brity uvěznila v kruhu vlastních dluhů a několik bank přivedla do záhuby, nicméně také probudila v Brownovi jeho finanční schopnosti. Zatímco minulý úspěch strany byl postaven na základu silné ekonomiky, budoucí vítězství chtěl G. Brown

⁵⁵ tamtéž, str. 1-5.

⁵⁶ tamtéž, str. 5-11.

postavit právě na špatné hospodářské situaci. Bohužel ani světové uznání za jeho řešení „jak z krize ven“ nedokázalo jeho nepopularitu u britských občanů zvrátit.⁵⁷

2.5.Liberálně demokratická strana

Liberálně demokratická strana vznikla až roku 1988. Svůj hodnotový systém však staví na dědictví liberální strany a svůj původ odvozují od whigů, jejichž kořeny sahají podobně jako u konzervativců až do konce 17. století. Dlouhá století dominovali liberálové britské politice a dělili se o vládu a opozici s Konzervativní stranou. Toto výrazné postavení však na počátku 20. století ztratili, a to v důsledku stranické rozepře týkající se vytvoření tzv. Home rule, návrhu na ustanovení irské autonomní správy. Svůj nemalý podíl na ústupu liberálů z výsluní britské politické scény měl nepochybně i vznik Labour Party.⁵⁸ Liberální strana ztratila v první polovině 20. století významný podíl voličské podpory, například ve všeobecných volbách r. 1951 získali liberální demokraté 2,5 % hlasů a pouze šest členů strany zasedlo v parlamentu. Strana se nacházela spíše na periferii nežli ve středu zájmu britské politiky a vypadala, že spěje k zániku. Opak se však stal pravdou. Ve volbách do Dolní sněmovny v roce 2005 získala 22 % a 62 křesel, v květnových volbách 2010 se dokonce prosadila jako koaliční partner Konzervativní strany ve vládě. Od 50. let zaznamenávala strana trvalý nárůst podpory také v lokálních volbách. Liberální demokraté vládli po boku labouristů v autonomních vládách Skotska a Walesu a stanuli v čele několika důležitých britských měst, například Liverpoolu, Sheffieldu, Newcastleu či Southamptonu.⁵⁹

Liberálně demokratická strana je zaklíněná mezi dvěma obrovskými rivaly ve středu politického spektra a stejně jako jiné středové strany mají potíže se sebe-identifikací odlišující je od protihráčů. Ideologické zázemí je pro menší strany klíčovou záležitostí – bez vlastního vytyčeného politického

⁵⁷ tamtéž, str. 12-15.

⁵⁸ ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, str. 147-148. ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 171-172.

⁵⁹ WHITELEY, Paul; SEYS, Patrick; BILLINGHURST, Antony. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*. Oxford : Oxford University Press, 2006, str. 1-2.

území je strana velmi náchylná k zániku nebo k převzetí jinou stranou. Jako stana vklíněná mezi stranické obry, Konzervativní a Labouristickou stranu, se stala obětí argumentu „ztraceného hlasu“, neboť pravděpodobnost, že by se dostala k moci, byla téměř nulová. K přežití strany a následné prosperitě pomohl především fakt, že si byli liberální demokraté vždy schopni zajistit poslanecký mandát, přestože jen v malém počtu. Stranu zachránila i dlouhodobá tradice – liberální demokraté existovali jako strana v určité formě více než tři sta let, což z nich dělá nejstarší stranu v parlamentu vůbec, a s Chamberlainovým „Birminghanským výborem“ byli průkopníky v organizaci masových stran. Dalším faktorem byl osobitý politický program. Tradiční liberalismus symbolizuje volný obchod, náboženskou toleranci a osobní svobodu. Na počátku 20. století představil Lloyd George ideu neoliberalismu, z něhož některé prvky přebrali labouristé i konzervativci. Nicméně liberální demokraté pokračovali v zastávání počtu rozdílných politických cílů, které je odlišovaly. Za zachování identity, která umožnila občanům rozeznat stranu mezi jinými, vděčí liberální demokraté především svým vůdcům. Další důvod přežití je spojen se společenským základem britského stranického systému. Ve světě třídní politiky, kde labouristé reprezentují dělnickou třídu a konzervativci střední třídu, zbývá malý prostor pro relativně beztřídní stranu. Současný volební úspěch liberálních demokratů dokazuje, že důležitost tříd jako základu v britské volební politice, jež hrála menšinovou, ale přesto významnou roli při vysvětlování úspěchu Konzervativní a Labouristické strany, byla zveličována.⁶⁰

Liberálně demokratická strana vzešla z tradic liberalismu, v některých oblastech však čerpá také z programové výbavy sociální demokracie. Liberální tradice v sobě schovává tři stanoviska: zdůrazňuje práva a svobody jedince; odmítá státní zásahy do ekonomiky, ať už ve formě státního vlastnictví nebo regulací; a podporuje volný trh. Naproti tomu názorový proud sociální demokracie zastává rovnoprávnost a redistribuci ve společnosti s cílem odstranit sociální nerovnosti a pomocí regresivních daní se snaží bojovat s chudobou a velkými rozdíly v příjmu a majetku občanů.⁶¹

⁶⁰ tamtéž, str. 2-7.

⁶¹ tamtéž, str. 50.

2.6.Regionalistické strany

Působnost regionálních stran je výrazně zakotvena v historickém geografickém regionu, přesto strany působí i na celobritské úrovni, a účastní se tedy všeobecných parlamentních voleb. Volební systém prvního v cíli brání stranám vyššímu zisku poslaneckých mandátů, a jejich vliv v Dolní sněmovně je proto omezený. Avšak v těchto specifických volbách byly strany uvažovány dokonce jako potenciální vládní partneři koalice labouristů a liberálních demokratů. Vzhledem k počtu získaných křesel se bude práce stručně věnovat Skotské národní straně, Plaid Cymru, Demokratické unionistické straně, Sociálně demokratické a dělnické straně a Sinn Féin.

Skotská národní strana byla založena roku 1934 po sloučení středopravé Skotské strany a levicovější Národní strany Skotska. Vznik strany je spojen s obrozením a obnovením hnutí za národní nezávislost a touhou po autonomní samosprávě. Poté, co parlament neschválil několik zákonů týkajících se větší samostatnosti Skotska, vznikla Národní strana Skotska. Její spojení se Skotskou stranou, která nezávislost nežádala, predeterminovalo napětí, které ve straně trvá dodnes.⁶²

Přestože strana vznikla již ve 30. letech 20. století, vstoupili její zástupci do Westminsteru poprvé v roce 1967 v souvislosti s doplňovacími volbami a teprve roku 1974 získali poslanecký mandát na základě úspěchu ve všeobecných volbách. Politologové se plně neshodují v tom, zda bylo oživení skotského nacionalismu způsobeno nálezem ropy v Severním moři či deziluze z klesající ekonomické výkonnosti a zaostávání skotské periferie za úspěšnějším jihem ostrova. Na jedné straně byla v důsledku hospodářského vývoje posílena úloha státu a systém sociálního zabezpečení a centrální orgány začaly stále více regulovat dříve skotské záležitosti. Strana v tomto období transformovala své snahy v požadavek ustavit nezávislý skotský a velšský parlament. Labouristická vláda navrhla jeho vytvoření v roce 1979, avšak podmínila jeho vznik Cunninghamovým dodatkem, tedy kladným vyjádření nejméně 40 % voličů. Tato podmínka však nebyla splněna a ustavení skotského parlamentu bylo odloženo. Strana poučená z prohry

⁶² ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 117.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Spojené království Velké Británie a Severního Irska*, str. 153.

se transformovala v modernější politickou stranu, která by dosáhla lepšího ekonomického pokroku prostřednictvím přímé reprezentace nespolehající se tolik na centralizovaný stát. Vedle zdůrazňování „skotské ropy“ se vynořil názor, že Brusel, nikoli Londýn, by měl být partnerem Edinburghu. Heslo „Skotsko v Evropě“ mělo získat tradiční voliče labouristické strany, jejichž politická kultura je více kolektivistická než anglická. Tato myšlenka se však v praxi nepotvrdila. Skotští nacionalisté se však stále více přiklánějí na stranu labouristů, kterým se díky programu Tonyho Blaira po vyhraných volbách v roce 1997 podařil naplnit sen o vytvoření samostatného skotského parlamentu.⁶³

Národně orientovaná strana Walesu, **Plaid Cymru**, byla založená roku 1925 a v meziválečném období představovala spíše kulturní a intelektuální hnutí zaměřené na záchranu velšského jazyka. Ve 30. letech se jí pro jeho obranu jevila určitá forma samosprávy optimální formou.⁶⁴

Již před druhou světovou válkou se pravicovým charakterem a katolicismem vymezovala vůči britskému anglikánství a labouristickému sekularismu, avšak politický charakter získala až v roce 1945, kdy se poprvé účastnila parlamentních voleb. Obdobně jako jiné regionalistické politické strany zaznamenala první volební úspěchy dlouho poté, a to v doplňkových volbách 1966, ve všeobecných volbách pak poprvé získala mandát roku 1974. Stejně jako Skotská národní strana bojovala za osamostatnění a těžila z vlny nacionalismu, která zaplavila region. Ovšem postoj strany k autonomii se v průběhu let vyvíjel – zatímco volební program z roku 1976 hovořil o samosprávě pro Wales v rámci Spojeného království, v roce 1995 už se hovořilo o samosprávě v rámci Evropské unie⁶⁵. Na počátku 21. století své požadavky na vytvoření nezávislého Walesu, které navrhovala po určitém období samosprávy, zmírnila a věnovala se dalším tématům. Mezi ně patří ekologická tematika reprezentovaná decentralizací a podporou malých ekonomických aktivit, a nově také zaměření na decentralizaci a demokratizaci. Posilování úlohy místní správy má i pragmatický cíl – právě na místní úrovni

⁶³ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 118-180.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Spojené království Velké Británie a Severního Irska*, str. 153.

⁶⁴ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 181.

⁶⁵ Koncept Evropy regionů nachází u malých států a regionů velký ohlas.

je Plaid Cymru úspěšnější než na úrovni celého Walesu, a může tak být protiváhou Národního shromáždění kontrolovaného labouristy.⁶⁶

Zatímco skotské a velšské společnosti dominuje především sociálně-ekonomické dělení, v Severním Irsku je dělení spojené s náboženskou a národní identitou projevující se ve vztahu ke konstitučnímu uspořádání země. Rozdíl je i v zastoupených stranách – oproti Skotsku a Walesu zde politické strany nesoutěží s hlavními britskými politickými stranami.⁶⁷

Demokratická unionistická strana je druhou nejsilnější unionistickou stranou Severního Irska. Vznikla teprve roku 1971, i když jeden z jejích hlavních představitelů byl již o rok dříve zvolen do parlamentu (tehdy ovšem jako zástupce Protestantské unionistické strany). Stejně jako Ulsterská unionistická strana odmítá sjednocení irského ostrova a podporuje zachování unie s Velkou Británií, v oblasti náboženství má však blíže k fundamentálnímu kalvinismu. Přestože neusiluje o osamostatnění, je strana zastánkyní devoluce, věří více v posilování pravomocí místní politické scény než v ovlivňování Westminsteru.⁶⁸

Sociálně demokratická a dělnická strana založená roku 1970 je nejsilnější nacionalistickou stranou, která soupeří o své voliče se stranou Sinn Féin. Strana se hlásí k umírněnému nacionalismu a navazování těsnějšího spojení s Irskou republikou. Podpora vzniku jednotného irského státu přivedla mezi její voliče mnoho katolíků. Ideový základ SDLP je tvořen sociálně demokratickým a občansko-právním programem - orientuje se na spolupráci s odbory a v poslední době se také snaží navázat těsnější spolupráci s protestanty.⁶⁹

V celobritských volbách hlásila strana úspěchy již od 70. let, kdy byla založena. V roce 1979 získala pro svého zástupce jeden politický mandát a od té doby byla stálou součástí House of Commons (i když jen ve velmi omezeném počtu). V celobritských volbách 1997 získala 24 % hlasů voličů, a stala se tak druhou nejsilnější severoirskou stranou v dolní komoře

⁶⁶ ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 181-183.

⁶⁷ tamtéž, str. 183.

⁶⁸ tamtéž, str. 184.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Spojené království Velké Británie a Severního Irska*, str. 155.

⁶⁹ tamtéž, str. 156.

ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 184-185.

parlamentu. V novém století má však výrazné problémy se svým partnerem v nacionalistické části severoirského politického spektra, stranou Sinn Fein, která v posledních třech volbách získala více mandátů než SLDP.⁷⁰

Strana **Sinn Fein** oficiálně vznikla štěpením Irské republikánské armády (IRA), k němuž došlo roku 1970. Její kořeny jsou však výrazně spojeny s tzv. Prozatímní Irskou republikánskou armádou, které zasahují až do konce 60. let 20. století.⁷¹

Od počátku 70. let vystupovala strana jako výrazně radikální odpůrce spojení Severního Irska a Spojeného království. Těsné spojení s PIRA přinášelo straně problémy v komunikaci s oficiálními britskými politickými kruhy, avšak akční sílu strany jen posilovalo. K výrazné změně v postoji strany došlo na počátku 80. let, kdy se zástupci stále více přikláněli k účasti v místních volbách a přijetí získaných mandátů. Participaci Sinn Fein na změně britského postoje vůči severoirskému problému však ovlivňovala návaznost na radikální nacionalisty a uznání práva republikánské armády na násilné akce. Opakovaně proto byla vylučována z rozhovorů, nicméně konečné dohody bylo dosaženo i za její spolupráce. Radikální strana získává podporu především mezi mladými katolíky ve městech a mezi ekonomicky znevýhodněnými občany.⁷²

2.7. Komparace programových vzdáleností hlavních politických stran

Hodnocení politických cílů strany, která je uskupením aktérů s víceméně názorů, není jednoduché. Tato práce se při jeho vytvoření bude opírat o rozbor volebních programů z let 1945 – 1997, a to nejen strany liberálních demokratů, ale také labouristů a konzervativců. Takto budeme schopni porovnat ideologickou vzdálenost stran v šesti důležitých politických oblastech, kterými jsou: role trhu, význam politiky sociálního zabezpečení

⁷⁰ tamtéž, str. 184-185.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska, str. 156.

⁷¹ tamtéž, str. 157.

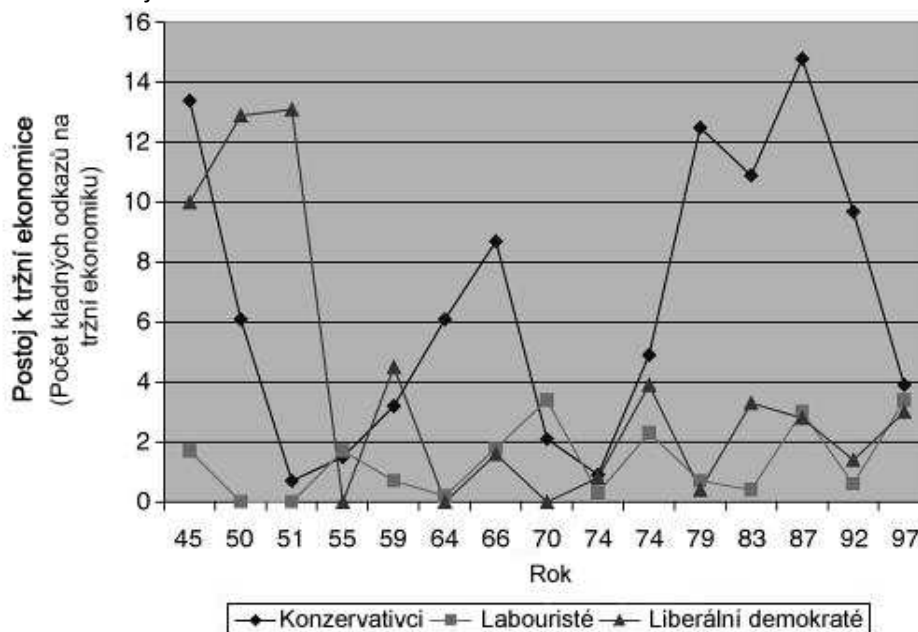
⁷² tamtéž, str. 157.

ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?*, str. 185.

a redistribuce, internacionalismus s důrazem na Evropu, životní prostředí, právo a pořádek, individuální svoboda a lidská práva.⁷³

Graf 1 zobrazuje postoj stran k roli státu v ekonomice – pokud strana ve svém programu podporuje volný trh, staví individuální podnikání nad státní kontrolu či zastává potřebu tradiční finanční disciplíny, dosahuje kladného výsledku. Je zajímavé, že v 50. letech podporovali liberálové volný trh více než ekonomicky ortodoxní konzervativci. Postupem času se však postoj liberálů měnil a strana se více přibližovala Straně práce.⁷⁴

Graf 1 Postoj stran k tržní ekonomice 1945 – 1997

Zdroj: WHITELEY, P.; SEYS, P.; BILLINGHURST, A. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*, str. 10.

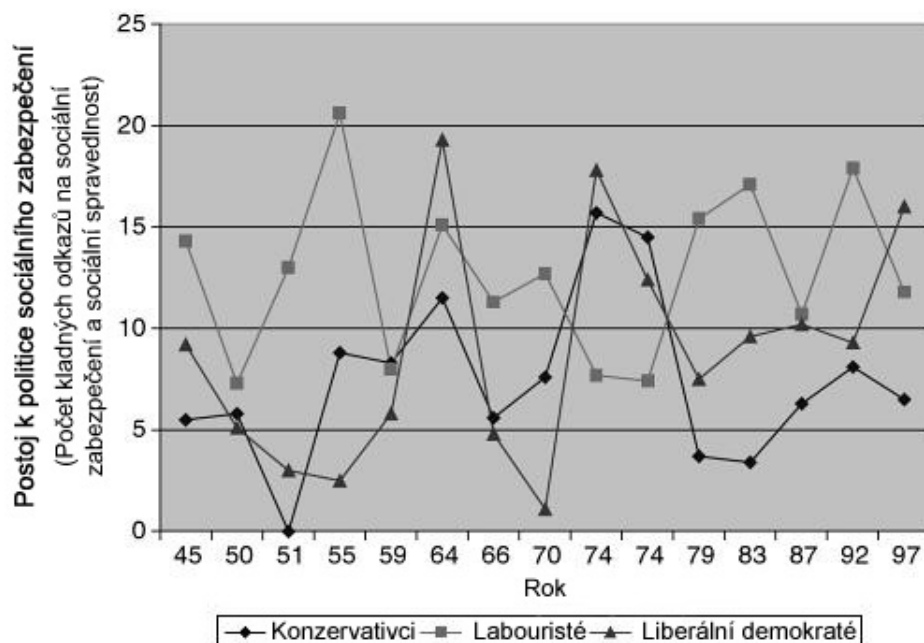
Pozici strany v otázce sociálního zabezpečení a redistribuce popisuje graf 2. Kladných výsledků v této tabulce dosahují strany, pokud ve svém programu zmiňovaly potřebu rovnosti a sociální spravedlnosti či podporovaly vyšší sociální dávky. Liberálové se v této otázce až do 60. let shodovali s konzervativci. V následujícím desetiletí měla strana potíže najít koherentní postoj k této otázce. Teprve s nástupem Margaret Thatcherové bylo načrtnuto stabilnější postavení liberálů, a to zhruba ve stejné vzdálenosti

⁷³ WHITELEY, P.; SEYS, P.; BILLINGHURST, A. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*, str. 9-10.

⁷⁴ tamtéž, str. 10.

od labouristů i konzervativců. Otázku sociální politiky tak můžeme považovat za typický příklad situace, kdy byla strana vklíněna vprostřed svých rivalů.⁷⁵

Graf 2 Postoj stran k sociální politice 1945 - 1997

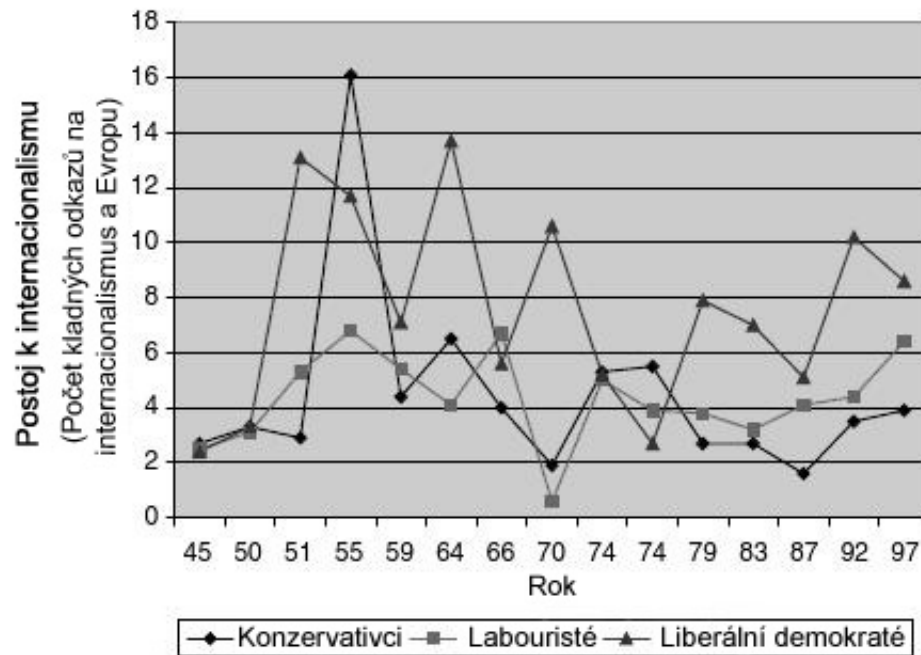
Zdroj: WHITELEY, P.; SEYS, P.; BILLINGHURST, A. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*, str. 11.

Graf 3 charakterizuje zaměření stran na internacionalismus, tj. na význam mezinárodní spolupráce mezi zeměmi, potřebu pomáhat rozvojovým zemím a postoj k evropské integraci. V této politické oblasti, stejně jako v problematice životního prostředí (orientaci stran na životní prostředí znázorňuje graf 4) dosahují liberálové vyšších hodnot než oba jejich rivalové.⁷⁶

⁷⁵ tamtéž, str. 11.

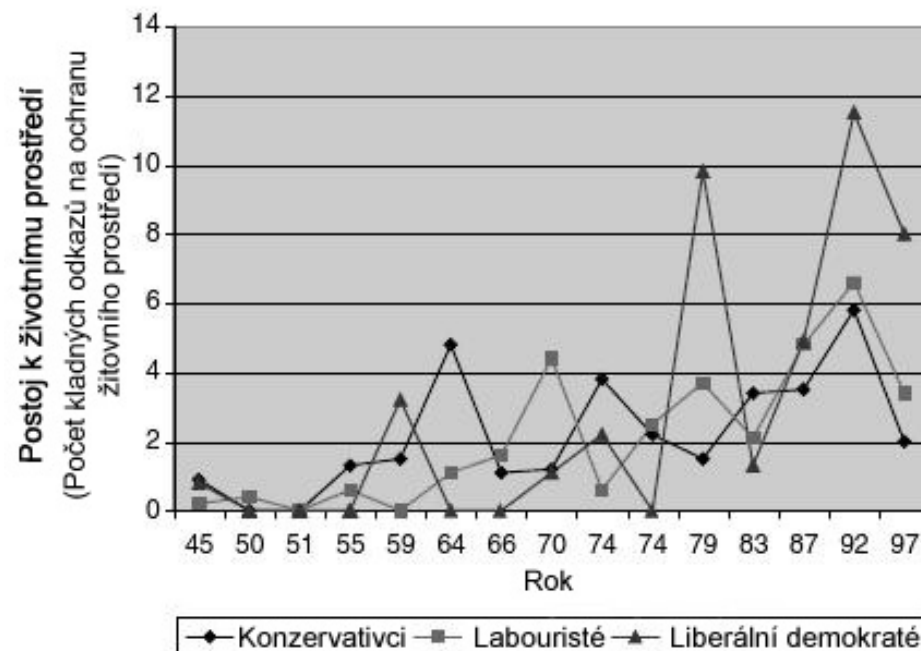
⁷⁶ tamtéž, str. 12-13.

Graf 3 Postoj stran k internacionalismu 1945 – 1997

Zdroj: WHITELEY, P.; SEYS, P.; BILLINGHURST, A. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*, str. 12.

Graf 4 Postoj stran k ochraně životního prostředí 1945 – 1997

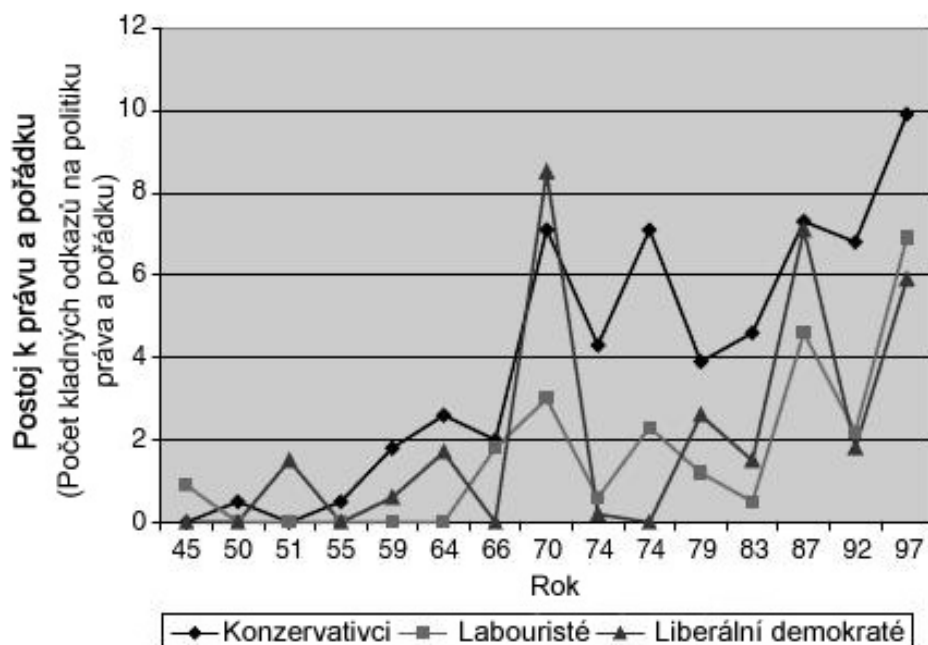

Zdroj: WHITELEY, P.; SEYS, P.; BILLINGHURST, A. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*, str. 13.

Otázka práva a pořádku zahrnuje boj proti zločinu a efektivnější vymáhání zákona. Od 70. let strany obecně věnovaly této problematice větší

pozornost, ovšem liberální demokraté se drží spíše laťky labouristů, nežli vysoké úrovně konzervativců, jak můžeme vidět v grafu 5.⁷⁷

Graf 5 Postoj stran k právním otázkám 1945 – 1997

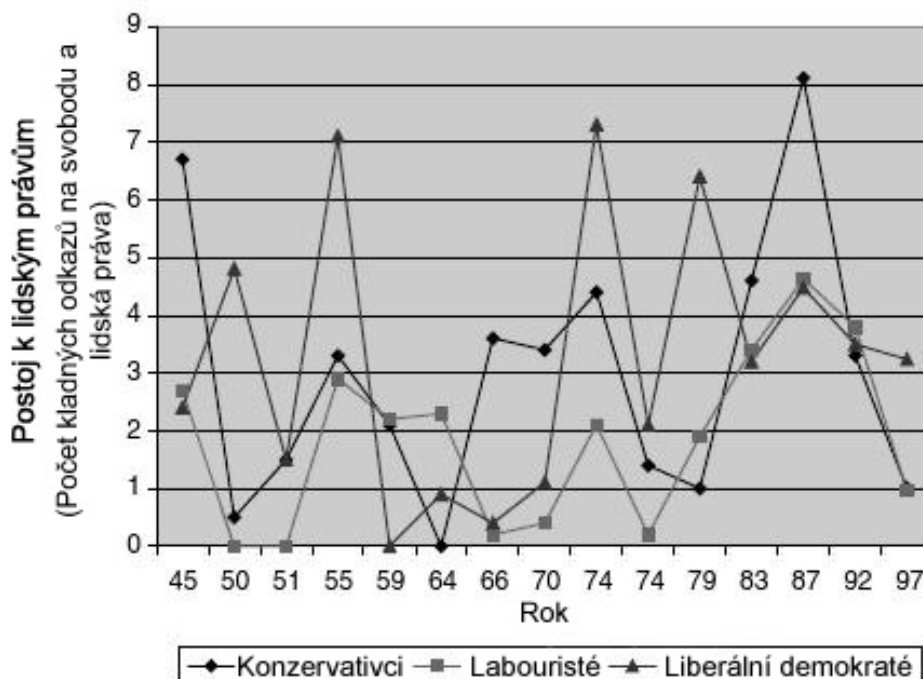
Zdroj: WHITELEY, P.; SEYS, P.; BILLINGHURST, A. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*, str. 14.

Poslední oblastí jsou individuální práva a svobody. Z grafu 6 lze vyčíst, že liberálové přikládali této záležitosti větší význam než Konzervativní a Labouristická strana (kromě 60. let). Zvláštností je, že konzervativci dosáhli svého nejvyššího skóre ve vládě s M. Thatcherovou v čele - tuto skutečnost lze však vysvětlit jako rétoriku odrážející postoj Reganovy vlády v období studené války.⁷⁸

⁷⁷ tamtéž, str. 14.

⁷⁸ tamtéž, str. 14-15.

Graf 6 Postoj stran k individuálním svobodám 1945 – 1997

Zdroj: WHITELEY, P.; SEYS, P.; BILLINGHURST, A. Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots, str. 15.

Rozbor těchto šesti politických oblastí ukazuje, že hodnocení liberálních demokratů jako strany středu je nepřesné. Uprostřed politického spektra se nacházejí pouze ve spojitosti se sociální politikou. V otázkách internacionalismu, životního prostředí a individuálních práv a svobod se jeví jako radikálnější než oba političtí velicí. Ve věci tržní ekonomiky pak kopírují Labouristickou stranu.⁷⁹ Z pohledu ideologie stran inklinují liberální demokraté více ke Straně práce, nicméně si názorově neodporují ani s Konzervativní stranou.

⁷⁹ tamtéž, str. 15.

3. VŠEOBECNÉ PARLAMENTNÍ VOLBY 2010

Závěr první dekády 20. století je v oblasti politiky právem nazýván výjimečný. Parlament byl svědkem výměny lídrů všech tří hlavních stran (v případě liberálních demokratů proběhla změna předsedy strany dokonce dvakrát), společnost zažila největší ekonomický pokles za posledních 70 let a volby uvedly poprvé v historii televizní debaty vůdců politických stran. Každá jednotlivá věc z tohoto seznamu stojí za důkladné prozkoumání. Všechny tyto skutečnosti byly navíc propojeny jedinou událostí – květnovými volbami 2010.⁸⁰ Dosud poslední všeobecné volby poprvé od roku 1997, kdy New Labour z vlády vytlačila konzervativce, znamenaly reálnou možnost změny ve vládě. Gordon Brown předpokládal, že Strana práce parlamentní většinu ztratí, zatímco David Cameron doufal ve velké zisky⁸¹. Stále více lidí se však přiklánělo k verzi tzv. hung parlamentu, tedy situaci, kdy žádná ze stran nezíská legislativní většinu, a nebude tak možné sestavit většinovou vládu, typickou pro britský politický systém. Nejpravděpodobnější se tak zdály tři alternativy výstupu voleb: menšinová vláda Konzervativní strany, koalice liberálních demokratů s labouristy doplněná o zástupce regionalistických stran či koalice liberálních demokratů s konzervativci.⁸²

Volební kampaň opravdu začala velkým náskokem Konzervativní strany. Následovaly televizní debaty předsedů stran, které se konaly poprvé v britské volební historii. K všeobecnému překvapení (a k zděšení konzervativců i labouristů) byl hvězdou první diskuze liberální demokrat Nick Clegg, jenž zajistil ohromný nárůst podpory pro svou stranu. Liberálně demokratická strana se díky tomu dostala v předvolebních průzkumech na druhé místo před Labouristickou stranu, a britské volby se tak staly netradičně soutěží o třech účastnících. Nicméně výsledky voleb naděje liberálních demokratů, stejně jako očekávání Konzervativní strany zničily. Poprvé od února 1974 skončily všeobecné volby situací, kdy žádná ze stran nezískala parlamentní většinu.

⁸⁰ ALLEN, Nicholas; BARTLE, John. Preface. In ALLEN, Nicholas; BARTLE, John. *Britain at the Polls 2010*. London : SAGE Publications Ltd, 2010, str. xiii.

⁸¹ tamtéž, str. xiii.

⁸² tamtéž, str. xiii.

Po pětidenním vyjednávání nejdříve s konzervativci a poté krátce s labouristy, zformovali liberální demokraté spolu s Konzervativní stranou koaliční vládu.⁸³

3.1. Komparace volebních programů politických stran

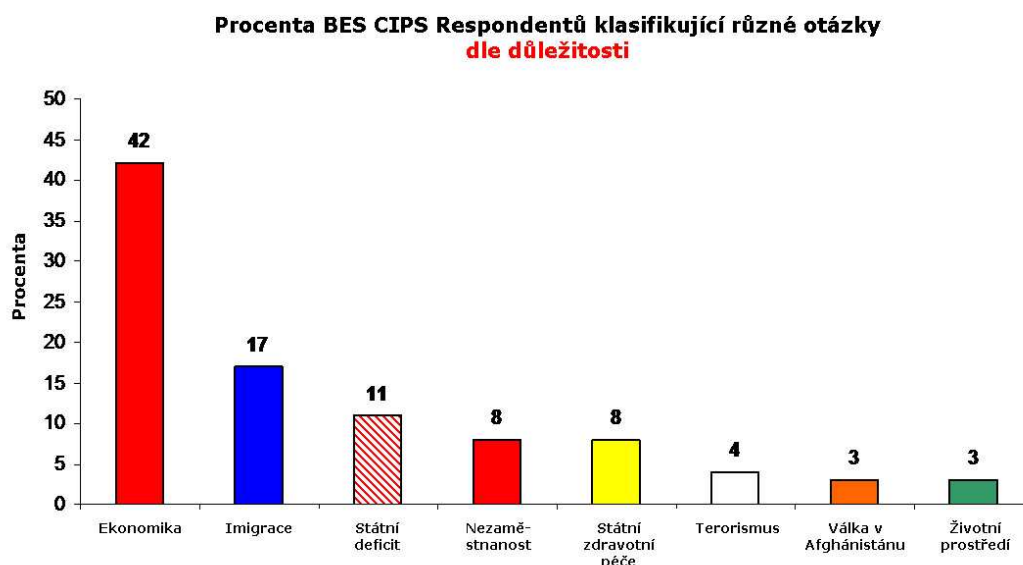
Následující podkapitoly analyzují přístup konzervativců, labouristů a liberálních demokratů ke třem oblastem politiky, které občané považují za nejdůležitější problémy současné Británie. Výběr daných oblastí se opírá o průzkum Studie britských voleb (British Election Study).⁸⁴ Tato studie, kterou v poslední době zpracovávají Univerzity of Essex a Univerzity of Texas at Dallas je publikována pravidelně při příležitosti všeobecného hlasování již od roku 1964. Aktuální analýza obsahuje mimo jiné průzkum, v němž hodnotili občané důležitost problémů, se kterými se Británie v současnosti potýká. Výsledky, které můžeme vidět v grafu 7, ukazují na mimořádný význam ekonomických otázek, s velkým rozdílem následují problematiku imigrace, státního deficitu a nezaměstnanosti. Postoje jednotlivých stran k řešení právě těchto otázek spolu s návrhy stran na politické reformy mohly ovlivnit rozhodnutí voličů ve volbách 2010, stejně jako v následujících volbách⁸⁵, a proto se na ně v následujících podkapitolách podíváme.

⁸³ ALLEN, Nicholas; BARTLE, John. Preface, str. xiii-xiv.

⁸⁴ CLARKE, Harold, et al. *Electoral Choice in Britain, 2010 : Emerging Evidence From the BES* [online]. 25. 6. 2010 [cit. 2011-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://bes2009-10.org/>>.

⁸⁵ V případě uzavření koalice mezi partnery, kteří si jsou svými postoji k nejvýznamnějším otázkám pro společnost velmi vzdálení, může být strana (či obě strany) zkompromitována, což se může projevit na odlivu přízně voličů v následujících volbách.

Graf 7 Prioritní oblasti volební kampaně dle respondentů BES v %

Zdroj: CLARKE, Harold, et al. *Electoral Choice in Britain, 2010 : Emerging Evidence From the BES* [online].

3.1.1. Ekonomika

Světlem otřásla první velká krize nového milénia a spolu s politickou krizí způsobenou vládními výdaji podryla důvěru obyvatel v politiky. Labouristé, konzervativci i liberální demokraté si dobře uvědomovali rozsáhlé dopady ekonomické i politické krize na občany Velké Británie, a proto se cíle zotavit ekonomiku, nastartovat růst a snížit státní deficit objevují na prvních stránkách všech politických stran. Ovšem způsobem, jakým této mety chtějí dosáhnout, se strany liší.

Labouristé nacházejí řešení ekonomické krize i státního deficitu v trvalém růstu. Reformou bankovního sektoru, modernizací infrastruktury a přebudováním ekonomiky chtějí položit jeho základy. Podívejme se, co přesně tyto termíny pro zástupce Strany práce znamenají. Reforma bankovního systému spočívá především v přísnějších kontrolách a vytvoření vztahu odpovědnosti mezi managementem a dosahovanými výsledky. K prosperitě země má napomoci modernizovaná infrastruktura, která by měla spojit všechna průmyslová centra země. Nejsilnějším pilířem trvalého růstu se má stát restrukturalizovaná ekonomika. Strana práce podporuje technologicky vyspělou ekonomiku a výzkum, chce obnovit vztah vlády a obchodu, investovat do expanze firem, a znovu tak zavést plnou zaměstnanost. Ambiciózní cíl snížit státní deficit o více jak polovinu

do roku 2014 však není možné postavit pouze na ekonomickém růstu. Labouristé proto prosazují nárůst příjmů ze zvýšení daní na jedné straně – Strana práce stojí za tzv. jobs tax, vyšším zdaněním podnikatelů a fyzických osob s příjmem vyšším než 10.000 liber – a snížením vládních výdajů na straně druhé (snížení by se však nemělo dotknout výdajů na péči o děti, školy a na státní zdravotní péči).⁸⁶

Konzervativní strana se svým volebním programem snaží distancovat od labouristů, a to konkrétně od dluhů, plýtvání vládními zdroji a zdaněním práce (jobs tax). Nastíněné řešení nezaměstnanosti, rostoucí kriminality, ztráty důvěry v politiky a národních financí topících se v dluzích je založené na jednom z principů Konzervativní strany: omezení role státu. Konzervativci věří ve volný trh, v těsnou spolupráci s autonomní samosprávou Skotska, Walesu a Severního Irska, v přenesení pravomocí z vlády na společnost a ve vytváření na vládě nezávislých úřadů (například úřadu pro sestavování rozpočtu).

Konzervativci se s labouristy shodují na nutnosti snížení státního deficitu, na způsobu jeho dosažení již nikoli. Konzervativní strana se zaměřuje především na redukci vládních výdajů, kde je mnohem konkrétnější než Strana práce a kde většina škrťů směřuje právě do oblasti vládních financí (navrhováno je snížení platů ministrů a jejich zmrazení na dalších 5 let, snížení počtu poslanců, ale také zvýšení věkové hranice odchodu do důchodu). Snížení vládních výdajů se má dotknout i oblasti sociálních dávek – například podpora v nezaměstnanosti by byla podmíněna prací na veřejně prospěšných projektech. Ušetřené peníze chtějí konzervativci investovat především do zvýšení zaměstnanosti, a to pomocí školení a rekvalifikačních kurzů, rozvoje tzv. pracovních klubů či finančních výhod pro malé podniky. Od snížení deficitu si konzervativci slibují konec nestálosti, která podkopává důvěru ve finanční sektor a ohrožuje investice. Příliv přímých zahraničních investic a zvýšení podnikatelských příležitostí chce strana dále podpořit snížením daní z příjmu právnických osob a usnadněním administrativy. Výhodnější podmínky by měly podpořit také export a povzbudit společnost

⁸⁶ *The Labour Party Manifesto 2010 : A future fair for all* [online]. 2010 [cit. 2011-04-29]. Rebuilding our economy. Dostupné z WWW: <www.labour.org.uk/manifesto>.

v individuálním spoření a investování. K vyváženější ekonomice a trvalému růstu má mimoto přispět podpora high-tech ekonomiky a důraz na rozvoj vědy a výzkumu. Také Konzervativní strana přitom myslí na prevenci situace podobné současným poměrům. Novému zadlužení domácností chce předcházet bezplatným finančním poradenstvím a bankrotu bankovního sektoru zvýšením konkurence tím, že umožní všem britským občanům nákup kapitálových podílů ve státních bankách.⁸⁷

Liberální demokraté se ve svém programu snaží distancovat od předchozích šedesáti let vlád konzervativců a labouristů. Ve svém volebním programu 2010 se zaměřují především na spravedlnost a za tímto účelem prosazují zavedení pásmové daně, přičemž prvních 10.000 liber zůstane nezdaněno. Taková změna pomůže sociálně nejslabším a zároveň přivede finance do státní pokladny. Se záměrem zvýšení příjmů navrhuji zdanění leteckého průmyslu znečišťujícího ovzduší a zdanění nemovitostí dražších dvou milionů liber. Snížit rozpočet se snaží i pomocí snížení výdajů. Na této straně rovnice jsou však nepřiliš konkrétní, když se vyslovují pro škrty v méně prioritních oblastech.⁸⁸ Liberální demokraté chtějí vybudovat ekonomii založenou na inovaci, vědě a výzkumu a udržitelnosti dlouhodobého vývoje nejen z finančního, ale také ekologického hlediska. Od desetiletí vlád labouristů a konzervativců se chtějí odlišit důrazem na produktivitu práce a invenci, a to na území celé Británie, nikoli jen Londýna. Za účelem podpory růstu ve všech oblastech Spojeného království má být věnována pozornost infrastruktuře, jejíž vybudování a modernizace zároveň nabídne pracovní místa. Pracovní místa má pomoci vytvořit také nižší administrativní zátěž při založení podniků či spravedlivější daně z příjmu právnických osob. V řešení nezaměstnanosti kladou zvláštní důraz na mladé, kterým chtějí nabídnout kurzy, vzdělávání a programy, kde mohou získat zkušenosti zvyšující jejich pracovní možnosti. Ani Liberálně demokratická strana nezapomíná na opatření zabraňující opakování podobné krize. Způsobem prevence se podobá Konzervativní straně, neboť navrhuje vytvoření různých

⁸⁷ *The Conservative Party Manifesto 2010 : Invitation to join the government in Britain* [online]. 2010 [cit. 2011-04-29]. Change the economy. Dostupné z WWW: <<http://www.conservatives.com/Policy/Manifesto.aspx>>.

⁸⁸ *Liberal Democrats Manifesto 2010 : Change that works for you* [online]. 2010 [cit. 2011-04-29]. Your money. Dostupné z WWW: <www.libdems.org.uk/manifesto>.

lokálních a regionálních zdrojů financí a zastoupení daňových poplatníků v představenstvu bank.⁸⁹

3.1.2. Imigrace

Strany se snaží svými volebními programy uklidnit obavy lidí, které se týkají imigrace a s ní spojených otázek, zda přistěhovalci neovlivní platy a pracovní vyhlídky britských občanů nebo zda nátlakem nezmění poměry ve veřejných službách či bydlení. Zaručují se imigraci kontrolovat a slibují postarat se o to, aby byl nárůst výnosů spojen se zvyšující se zaměstnaností a rostoucími platy, nikoli s nárůstem imigrace⁹⁰. Všechny strany prosazují systém s pevnými pravidly, který by podporoval a chránil britské hodnoty. Nová hraniční správa má zkvalitnit imigrační kontroly, ale také zvýšit národní bezpečnost a zabránit obchodu s lidmi, zbraněmi a drogami. Přísnější kontrola má také umožnit vstup do země pouze vysoce kvalifikovaným úředníkům a vysokoškolským studentům, kteří ekonomiku nevyčerpávají, ale naopak jí prospívají. Strany se dále shodují na udělování postihů nelegálním pracovníkům a zaměstnavatelům, kteří na nich profitují. Na druhé straně podporují integraci těch imigrantů, kteří dodržují britské zákony, do společnosti.⁹¹

Zatímco labouristé se spokojují s výše zmíněnými základními principy, mezi liberálními demokraty a konzervativci vyvěrá spor o počet imigrantů. Konzervativní strana prosazuje striktní roční limity omezující množství přistěhovalců.⁹² Oproti tomuto postoji podporují liberální demokraté flexibilnější reagování na ekonomickou situaci – jestliže nedokážou být potřeby trhu uspokojeny britskými občany, hranice Velké Británie by se měly otevřít imigrantům, jejichž pobytové a pracovní povolení by však bylo omezeno na určitý region.⁹³

⁸⁹ *Liberal democrats Manifesto 2010 : Change that works for you* [online]. Your job.

⁹⁰ Toto tvrzení je spojováno především se Stranou práce.

⁹¹ *The Labour Party Manifesto 2010 : A future fair for all* [online]. Crime and immigration.
The Conservative Party Manifesto 2010 : Invitation to join the government in Britain [online]. Change the economy.

The Conservative Party Manifesto 2010 : Invitation to join the government in Britain [online]. Change society.

Liberal Democrats Manifesto 2010 : Change that works for you [online]. Your community.

⁹² *The Conservative Party Manifesto 2010 : Invitation to join the government in Britain* [online]. Change society.

⁹³ *Liberal Democrats Manifesto 2010 : Change that works for you* [online]. Your community.

3.1.3. Politické reformy

Smysl politických reforem vidí Labour Party v obnovení důvěry v politiky a politické instituce. Politika má být očištěna vytvořením nezávislého úřadu, který by stanovoval platy a důchody členů parlamentu, stejně jako poslanecké náhrady, či zákonným registrem lobbistů, který by zajistil kompletní transparentci jejich aktivit a zároveň by sloužil jako kontrola dodržování zákazu poslanců pracovat pro lobbistické společnosti. Strana práce chce navíc změnit ústavu soustavou reforem s cílem demokratizace parlamentu. Zaveden by měl být tzv. alternativní hlas pro volby do Dolní sněmovny, který budou moci občané využít v referendu, aby bylo zajištěno, že každý poslanec je podporován většinou svých voličských hlasů. Ze Sněmovny lordů má být odstraněn dědičný princip a dalšími reformami se postupně stane z horní komory volitelný orgán. Další prosazovanou změnou je uzákonění pevného funkčního období parlamentu a ustanovení komise vytvořené ze zástupců všech stran pro zanesení změn do psané ústavy. Strana si také uvědomuje, jak naléhavě současná společnost vyžaduje úctu od mladých lidí. Východisko nalézají labouristé v respektu vycházejícím právě ze strany společnosti, a proto podporují snížení věkové hranice pro obdržení aktivního volebního práva na šestnáct let. Reformu očekává i složení a financování politických stran. Strany by měly více odrážet rozmanitost národa, větší část by proto měly tvořit ženy, občané tmavé pleti a etničtí zástupci. Co se týče financí, strany by měly co nejméně zatěžovat daňové poplatníky. Na toto téma by se měla znovu otevřít debata vedoucí k mezistranické dohodě. Větší flexibilitu a odpovědnost by získaly lokální úřady, které by tak lépe odpovídaly na potřeby občanů. O reformách, stejně jako o dalších aktivitách vlády či parlamentu budou občané nově informováni skrze moderní, interaktivní prostředky.⁹⁴

Stejně jako u labouristů je cílem Konzervativní strany obnova důvěry občanů v politiky. Konzervativci spojují politické reformy především s vládními výdaji a decentralizací moci. Regulovat vládní výdaje chce strana pomocí zmenšení velikosti parlamentu, omezení rozsahu britských vládních úřadů a snížení celkových nákladů na politiku. Dle hesla, že životní úroveň

⁹⁴ *The Labour Party Manifesto 2010 : A future fair for all* [online]. Democratic reform.

poslanců by měla být odvozována od stejných standardů jako u lidí, kteří je volí, by měl být snížen ministerský plat a omezeny finanční výhody související s poslaneckým mandátem. Informace o vládních financích by měly být nově dostupné on-line, což by podle zástupců strany mělo vést k větší transparentnosti a efektivitě politiky, stejně jako zavedení registru lobbistů. Již několikrát bylo zmíněno, že Konzervativní strana staví na omezení role státu. Decentralizaci moci zmiňuje i v souvislosti s politickými reformami. Více pravomocí by měli obdržet občané (nutnost projednání petic v parlamentu, účast na plánování místního rozvoje, právo uspořádat lokální referendum, atd.), komunitám a autonomním úřadům. Podpora devoluce je na první pohled v kontrastu s unionistickou povahou strany. Konzervativci však vysvětlují svůj postoj jako prostředek prevence separatistických tendencí jednotlivých částí Velké Británie.⁹⁵

Liberální demokraté jsou podle svých slov jedinou politickou stranou, která prosazuje radikální reformy. Změny sepsané ve volebním programu jsou však spíše kombinací návrhů dvou hlavních stran. Stejně jako labouristé prosazují snížení věkové hranice pro obdržení aktivního volebního práva na šestnáct let, přeměnu House of Lords na volitelný orgán, zavedení psané ústavy. Společný pro všechny tři stany je úmysl potlačit podvodný lobbismus zavedením zákonného registru lobbistů a přesun pravomocí lidem a autonomním správám (zejména v oblasti financí). S Konzervativní stranou se shodují především na důležitosti obnovy občanských svobod, které byly za vlády labouristů potlačeny na vše dohlížejícím státem⁹⁶, a na snaze snížit počet členů dolní i horní komory parlamentu. Samostatně pak strana usiluje o zavedení spravedlivého hlasování, konkrétně tzv. Single Transferable Vote systému, který je založený na poměrném volebním systému a preferenčním hlasování, a nové pravomoci občanů zbavit zkorumpovaného poslance mandátu.⁹⁷

⁹⁵ *The Conservative Party Manifesto 2010 : Invitation to join the government in Britain* [online]. Change Politics.

⁹⁶ Labouristé se nechali inspirovat americkou bezpečnostní politikou a zavedli databáze DNA a otisků prstů, obsahující i data nevinných lidí, či biometrické pasy.

⁹⁷ *Liberal Democrats Manifesto 2010 : Change that works for you* [online]. Your say.

Tabulka 1 Postoj hlavních stran k různým politickým tématům

	Pásmová daň z příjmu FO	Plná zaměstnanost	Liberalizace trhu	Zvýšení daně z příjmu PO	Limit počtu imigrantů	Změna volebního zákona
Konzervativci	Ne	Ne	Ano	Ne	Ano	Ne
Labouristé	Ano	Ano	Ne	Ano	X	Ano
Liberální demokraté	Ano	Ne	Ano/Ne [*]	X ^{**}	Ne	Ano

Zdroj: Vlastní konstrukce na základě analýzy volebních programů stran.

^{*} **Poznámka:** Liberální demokraté prosazují přenesení některých pravomocí z vlády na občany, ale zároveň stojí za pásmovou daň.

^{**} **Poznámka:** Liberální demokraté usilují o spravedlivější sazby daně, tedy rozlišováním mezi menšími a většími podniky. Nehovoří však, zda půjde o snížení či zvýšení.

3.2. Výsledky voleb

Všeobecné volby konané dne 6. května 2010 skončily značnou ztrátou pro vládnoucí Labour Party vedenou Gordonem Brownem a významným, avšak nedostatečným ziskem pro Konzervativní stranu v čele s Davidem Cameronem. Třetí největší strana – Liberální demokracie Nicka Clegga – přes příznivé předpovědi ztratila půdu pod nohama.

Podívejme se na výsledky voleb v číslech. Při účasti, která se zvýšila z 61,4 % v roce 2005 na 65,1 %, dosáhli konzervativci výrazného nárůstu počtu hlasů na úrovni volebního obvodu, čímž získali sto křesel téměř výhradně v Anglii. Díky podpoře 36,1 % voličů obdržela strana 306 křesel. Labouristé naproti tomu zaznamenali významné ztráty. Ve srovnání s volbami 2005 získali o 6,2 % méně hlasů a počet mandátů strany se snížil z 356 na 258. Liberální demokraté dosáhli téměř o milion více hlasů než ve volbách 2005, ale celkově přišli o pět mandátů. Dubnové průzkumy veřejného mínění, ve kterých se strana dostala na druhé místo před Labour Party, se tedy nepotvrdily. Dolní sněmovna prošla velkou změnou – 227 úspěšných

kandidátů zasedlo v House of Commons poprvé, a to mimo jiné z důvodu odchodu poslanců zapletených do skandálu týkajícího se vládních financí.⁹⁸

Tabulka 2 Výsledky všeobecných voleb 2010

Strana	Mandáty	Zisk	Ztráta	Netto	Hlasy	%	+/-%
Konzervativci	306	100	4	+96	10,703,744	36.1	+3.7
Labouristé	258	4	94	-90	8,606,518	29.0	-6.2
Liberální demokraté	57	8	13	-5	6,836,198	23.0	+1.0
Demokratičtí unionisté	8	0	1	-1	168,216	0.6	-0.3
Skotští nacionalisté	6	0	0	0	491,386	1.7	+0.2
Sinn Féin	5	0	0	0	171,942	0.6	-
Plaid Cymru	3	1	0	+1	165,394	0.6	-
SDLP	3	0	0	0	110,970	0.4	-0.1
Zelení	1	1	0	+1	284,823	1.0	-
Alianční strana	1	1	0	+1	42,762	0.1	-
Nezávislí	1	1	1	0	229,021	0.8	+0.4
Předseda sněmovny	1	-	-	-	22,860	0.1	-

Zdroj: UK Political Info : 2010 UK General election results, manifestos [online].

3.3. Možné varianty uspořádání exekutivy

Na první pohled je patrné, že žádná ze stran nezískala parlamentní většinu. Nabízely se tedy možnosti vytvořit minoritní vládu Konzervativní strany či většinovou koalici. Přestože je Velká Británie evropský stát, svými charakteristikami odpovídá spíše americké tradici studia koalic. Zaměříme se tedy pouze na možné minimální vítězné koalice (koalice, které neobsahují žádného člena, jehož hlasy nejsou potřebné pro získání parlamentní většiny), neboť americká větev považuje velké koalice a minoritní vlády za deviantní. Definice minimální vítězné koalice však nabízí celý soubor možností a variant možných vlád, které po volbách vzniknou. Na alespoň polovinu z celkových 650 křesel, tedy 325 mandátů, by dosáhla koalice konzervativců a liberálních demokratů, koalice labouristů, liberálních demokratů a menších stran či koalice konzervativců a labouristů. Proto je třeba připojit ke konceptu minimální vítězné koalice další kritéria: kritérium velikosti, kritérium počtu členů koalice a kritérium programové (ideologické) vzdálenosti mezi členy. Na základě analýzy jednotlivých koaličních spojení dle zmíněných kritérií je sestavena

⁹⁸ General elections. Keesing's Record of World Events : New Digest for May 2010. 2010, 56, 5, str. 49849.

UK Political Info : 2010 UK General election results, manifestos [online]. 2010 [cit. 2011-05-04]. 2010 General election results summary. Dostupné z WWW: <<http://www.ukpolitical.info/2010.htm>>.

tabulka 3, která přehledně hodnotí dané varianty a poukazuje na kritérium, které při rozhodování jakou koalici uzavřít, převládlo.

Tabulka 3 Bodové ohodnocení možných minimálních vítězných koalic

	Velikost	Počet členů	Ideologická vzdálenost	Součet
Konzervativci + Liberální demokraté	2	3	2	7
Labouristé + Liberální demokraté + menší strany ⁹⁹	3	1	3	7
Konzervativci + Labouristé	1	3	1	5

Zdroj: Vlastní konstrukce.

Poznámka: Daná koaliční spojení jsou obodována dle toho, jak vyhovují jednotlivým kritériím (tři body nejlépe vyhovující variantě, jeden bod nejméně nevyhovující).

Kritérium velikosti je měřené počtem křesel v legislativě. Americké studium teorie koalic klade hlavní důraz na maximalizaci moci. Za nejvýhodnější a nejracionálnější tedy považuje tu minimální vítěznou koalici, která má nejnižší nutný počet mandátů v legislativě (tzv. minimum size coalition).¹⁰⁰ Hodnotíme-li možnosti z tohoto hlediska, vidíme, že koalice konzervativci-liberální demokraté disponují 363 mandáty, koalice labouristé-liberální demokraté-menší strany čítá 326 křesel (v případě zapojení Demokratické unionistické strany a Plaid Cymru či Skotské národní strany a Sinn Féin). Poslední varianta, spojení konzervativců s labouristy, by znamenala 564 křesel. Jako nejvýhodnější se tedy z hlediska velikosti jeví koalice labouristů, liberálních demokratů a menších stran.

Kritérium počtu členů klade důraz na efektivnost a životaschopnost vytvořené vlády. Vychází z názoru, že čím je počet členů koalice nižší, tím méně třecích ploch v koalici existuje a tím menším vnitřním tlakům je koalice vystavena. Menší počet členů také usnadňuje vyjednávání, a lze tedy předpokládat, že šance takové minimální vítězné koalice na udržení potřebné legislativní většiny jsou výraznější.¹⁰¹ Z tohoto hlediska jsou jasným vítězem koalice konzervativci-liberálové a konzervativci-labouristé.

⁹⁹ Pro dosažení legislativní většiny je nutné zapojení alespoň dvou regionalistických stran.

¹⁰⁰ ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*, str. 131-132.

¹⁰¹ tamtéž, str. 132.

Poslední varianta, koalice labouristé-liberálové-menší strany, je z pohledu tohoto kritéria velmi neefektivní a těžko udržitelná.

Třetí kritérium vnáší do koncepce minimální vítězné koalice hledisko programové orientace a ideologických preferencí koaličních partnerů. Jako výhodnější se pak jeví koalice, jež spojují strany hlásící se k podobným programům a snažící se prosadit podobné cíle.¹⁰² Z úvah o koaličních uskupeních bychom ihned mohli vyloučit variantu konzervativci-labouristé. Přestože se Labour Party na konci 90. let Konzervativní straně velmi přiblížila, vystupují jako alternativní strany, které zakládají své programy na distanci jedna od druhé. Co se týče ideologické vzdálenosti liberálních demokratů od dvou hlavních stran, uváděla předchozí kapitola, že se programově přibližují více Labouristické straně, nicméně ani od Konzervativní strany nejsou příliš daleko. Podíváme-li se na volební programy stran a jejich postoj k nejdůležitějším otázkám pro společnost, vidíme, že v otázce hospodářské politiky si jsou liberální demokraté bližší s labouristy, neboť je zvláště při prosazování pásmových daní znatelná funkce státu, kterou se snaží Konzervativní strana co nejvíce eliminovat. K otázce imigrace jsou přístupy stran velmi podobné. Největší rozdíl, který zde můžeme najít, je mezi konzervativci prosazujícími roční limity omezující počet imigrantů a liberálními demokraty podporujícími flexibilnější využití imigrace jako nástroje přispívajícího k lokálnímu růstu. V záležitosti politických reforem se nachází strana přibližně ve středu mezi konzervativci a labouristy. Spolu s konzervativci stojí za obnovou občanských svobod a snížení byrokracie, s Labouristickou stranou podporuje změnu volebního systému a psanou ústavu. Dle kritéria ideologické vzdálenosti vítězí koalice labouristů, liberálních demokratů a regionalistických stran, které se s oběma většími stranami shodují na devoluci. Druhá alternativa, koalice konzervativců s liberálními demokraty však nezůstává příliš pozadu.

Na základě analýzy teorie koalic se jako nejlépe vyhovující varianty jeví spojení labouristů, liberálních demokratů a menších stran či koalice konzervativců a liberálních demokratů, které získaly po sedmi bodech. Koalice konzervativců s labouristy se z hlediska teorie koalic nezdá příliš výhodná,

¹⁰² tamtéž, str. 132.

a to pro svou přílišnou velikost a značnou ideologickou vzdálenost. Otázkou zůstává, proč se strana Liberální demokracie rozhodla vytvořit vládu s Konzervativní stranou, nikoli se Stranou práce. Teorie koalic dokáže vysvětlit vzniklou koalici pouze při použití kritéria počtu členů. V případě aplikace kritéria velikosti či kritéria ideologické (programové) vzdálenosti se zdá výhodnější spojení labouristů s liberálními demokraty a regionalistickými stranami. Upřednostnění kritéria počtu členů lze interpretovat na základě britského dvoustranického systému. Jak uváděla již první kapitola, neexistuje ve Spojeném království na úrovni centrální vlády tradice koaličních vlád, a proto v případě, kdy nastanou podmínky znemožňující vytvoření většinové vlády jednou stranou, je preferován takový formát koalice, který se od většinové vlády jednobarevné vzdaluje co nejméně – tedy koalice dvoučlenná.

ZÁVĚR

Dosud poslední všeobecné volby ve Velké Británii byly mimořádnou politickou událostí, která zaujala i laickou veřejnost. Svět zasáhla první velká krize nového milénia, Británií otřásly skandály související se zneužíváním poslaneckých náhrad, které podryly důvěru občanů v politiky, nově byly uvedeny televizní debaty lídrů politických stran a na postech stranických vůdců se objevily nové tváře. I přes množství neobvyklých skutečností, které britské volby 2010 ozvláštnily, nebylo zmíněno největší překvapení hlasování. Všeobecné volby tentokrát nebyly soutěží pouze Konzervativní a Labouristické strany, nýbrž zápasem tří účastníků.

Politické skandály vynesly na výsluní stranu, která se distancovala vůči šesti dekadám vlády labouristů a konzervativců a navrhovala radikální změny britské politiky, Liberálně demokratickou stranu. Předvolební průzkumy veřejného mínění prezentovaly nečekanou podporu strany, která se po první televizní debatě posunula dokonce na druhé místo před stranu labouristů. Výsledky voleb však naděje liberálních demokratů nepotvrdily. Přestože strana získala o milion více hlasů než v předchozích volbách, zaznamenala ztrátu pěti mandátů. I tak může strana mluvit o nevídaném úspěchu, neboť se poprvé od druhé světové války, kdy byli zástupci Národní liberální strany, předchůdkyně strany Liberální demokracie, součástí kabinetu Winstona Churchilla, dostala do vlády. Po pěti dnech vyjednávání vstoupili liberální demokraté do koalice s konzervativní stranou, namísto vytvoření vlády s labouristy, s nimiž si jsou ideologicky blíže a se kterými mají zástupci stran v autonomních správách Walesu i Skotka v oblasti společného vládnutí zkušenost. Právě otázka, proč vytvořili liberální demokraté vládu s konzervativci, je jádrem bakalářské práce.

Celkové ukotvení práce poskytovala teorie koalic. Lze s její pomocí nalézt odpověď na výzkumnou otázku? Teorie koalic se dělí na dvě větve – americkou a evropskou tradici studia koalic – a bylo proto třeba nejprve zjistit, jakému modelu Velká Británie spíše odpovídá. Unitární charakter britských politických stran se více shoduje s americkým studiem teorie koalic, které považuje menšinové vlády a velké koalice za deviantní případy a za racionální považuje pouze minimální vítěznou koalici. Minimální vítězná koalice

je koalicí, která neobsahuje žádného člena, jehož hlasy nejsou potřebné pro získání parlamentní většiny. Této definici neodpovídá pouze vládní spojení konzervativců a liberálních demokratů, nabízejí se další možnosti: koalice konzervativců a labouristů či koalice labouristů, liberálních demokratů a regionalistických stran. Pro výběr jediné varianty je zmíněná definice minimální vítězné koalice příliš vágní, a musela být proto v práci využita kritéria zužující možný výběr. Patří mezi ně hledisko velikosti měřené počtem křesel v legislativě, hledisko počtu členů a hledisko programové vzdálenosti mezi členy koalice.

Pro určení nejlepší alternativy dle prvního kritéria, které z důvodu maximalizace moci upřednostňuje nejnižší nutný počet mandátů v legislativě, bylo nutné analyzovat volební výsledky. Těsnou většinou parlamentních postů, tedy 326 křesly, disponuje koalice labouristé-liberální demokraté-regionalistické strany, a stává se tak nejlépe vyhovující možností. V závěsu se nachází koalice konzervativců s liberálními demokraty s 363 mandáty. Hledání vítězné varianty dle hlediska počtu členů, jež za účelem životaschopnosti a efektivnosti preferuje nižší počet členů koalice, bylo velmi jednoduché. Se dvěma členy se na prvním místě umístily koalice konzervativců s liberálními demokraty a konzervativců s labouristy. Nejobtížněji zodpověditelné hledisko bylo kritérium ideologické vzdálenosti, jehož vyřešení předcházela komparace ideových základů a volebních programů. Ačkoli jsou liberální demokraté považováni za středovou stranu, jsou jejich postoje v některých otázkách radikálnější, než je tomu u dvou hlavních stran. Ve většině politických problematik se však mírně přiklání vlevo k Labouristické straně. I zde je tedy za alternativu nejvíce vyhovující kritériu (i když bez velkého náskoku před vládnoucí koalicí) považována varianta labouristé-liberální demokraté-regionalistické strany, které jsou s celobritskými stranami propojeny postojem k otázce devoluce.

Zvláštní složení vládnoucí koalice je možné založit na teorii koalic při výběru kritéria počtu členů. Ostatní hlediska podporují spíše variantu spojení labouristů s liberálními demokraty a menšími stranami, přestože v nich ani koalice konzervativců s liberálními demokraty neobstála špatně. Je diskutabilní, kterému hledisku bychom měli přikládat větší váhu či zda zohledňovat všechny stejně. Alternativu složení vládnoucí koalice však

podporuje zvláštnost britského volebního systému, který v případě nemožnosti vytvoření jednobarevné většinové vlády inklinuje k sestavení vlády, která tomuto modelu nejvíce odpovídá, a to dvoučlenné koalici.

V úvodu práce byla zmíněna ještě jedna otázka – povedou dosud poslední britské volby k zásadní změně politického systému? Liberálně demokratická strana svou účastí ve vládě sama sebe poškodila, neboť v koaliční smlouvě v mnohém ustoupila Konzervativní straně, a pravděpodobně tak zapříčinila svůj propad v místních volbách. Pozici liberálních demokratů jako třetí strany pak definitivně potvrdilo výsledné „NE“ v referendu ohledně změny volebního systému. Můžeme tedy předpokládat, že žádná zásadní změna britského politického systému se konat nebude.

Jak již bylo řečeno, s britskými volbami 2010 je spojeno nejedno politické překvapení, a stály by proto za bližší analýzu, kterou nebylo v omezeném rozsahu bakalářské práce možné zpracovat. Necht' tedy tato práce slouží jako podnět k vypracování podrobnější studie, která by se věnovala důvodu úspěchu Liberálně demokratické strany, volební kampani či realizaci koalice a jejímu vládnutí.

ZDROJE

Prameny

The Conservative Party Manifesto 2010 : Invitation to join the government in Britain [online]. 2010 [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <<http://www.conservatives.com/Policy/Manifesto.aspx>>.

The Labour Party Manifesto 2010 : A future fair for all [online]. 2010 [cit. 2011-04-30]. Dostupné z WWW: <www.labour.org.uk/manifesto>.

Liberal Democrats Manifesto 2010 : Change that works for you [online]. 2010 [cit. 2011-04-29]. Dostupné z WWW: <www.libdems.org.uk/manifesto>.

Literatura

ALLEN, Nicholas. Labour's Third Term : A Tale of Two Prime Ministers. In ALLEN, Nicholas; BARTLE, John. *Britain at the Polls 2010*. London : SAGE Publications Ltd, 2010. s. 1-36.

ALLEN, Nicholas; BARTLE, John. Preface. In ALLEN, Nicholas; BARTLE, John. *Britain at the Polls 2010*. London : SAGE Publications Ltd, 2010. s. xiii-xv .

BLAIR, Tony. The Third Way : New Politics for the New Century. In CHADWICK, Andrew, HEFFERNAN, Richard. *The New Labour Reader*. Cambridge : Polity Press, 2003. s. 28-33.

BUTLER, David, BUTLER, Gareth. *Twentieth Century British Political Facts, 1900-2000*. Basingstoke: Macmillan 2000. 584 s.

CHADWICK, Andrew, HEFFERNAN, Richard. Introduction : The New Labour Phenomenon. In CHADWICK, Andrew, HEFFERNAN, Richard. *The New Labour Reader*. Cambridge : Polity Press, 2003. s. 1-25.

DRIVER, Stephen; MARTELL, Luke. *Blair's Britain*. Cambridge : Polity Press, 2002. 249 s.

FAJMON, Hynek. *Margaret Thatcherová a její politika*. Brno : Barrister & Principal, 1999. 392 s.

General elections. *Keating's Record of World Events : New Digest for May 2010*. 2010, 56, 5, s. 49849-49852

GREEN, E. H. H. *Ideologies of Conservatism : Conservative political ideas in the twentieth century*. Oxford : Oxford University Press, 2004. 309 s.

INGLE, Stephen. *The British Party System*. London : Printer, 2000. 239 s.

KLOKOČKA, Vladimír. *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*. Praha : Aleko, 1991. 220 s.

NORTON, Philip. The party in perspective. In NORTON, Philip. *The Conservative Party*. London : Prentice Hall, 1996. s. 1-14.

NORTON, Philip. Philosophy : The principles of Conservatism. In NORTON, Philip. *The Conservative Party*. London : Prentice Hall, 1996. s. 68-82.

RANDALL, Nick. Understanding Labour's ideological trajectory. In CALLAGHAN, John; FIELDING, Steven; LUDLAM, Steve. *Interpreting the Labour Party : Approaches to Labour politics and history*. Manchester : Manchester University Press, 2003. s. 8-22.

ROVNÁ, Lenka. *Kdo vládne Británii?* Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. 280 s.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. *Přehled moderních politologických teorií*. Praha : Portál, 2000. 304 s.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Spojené království Velké Británie a Severního Irska. In DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, et al. *Komparace politických systémů I*. Praha : Vysoká škola ekonomická, 2005. s. 105-159.

SARTORI, Giovanni. *Strany a stranické systémy : Schéma pro analýzu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 466 s.

STROM, Kaare; NYBLADE, Benjamin. Coalition Theory and Government Formation. In BOIX, Carles; STOKES, Susan C. *The Oxford Handbook of Comparative Politics*. Oxford : Oxford University Press, 2007. s. 782-802.

STRMISKA, Maxmilián; FIALA, Petr. *Teorie politických stran*. Brno : Barrister & Principal, 1998, 263 s.

STRMISKA, Maxmilián; CHYTILEK, Roman. Velká Británie, Irsko a Malta : vliv westminsterské tradice. In STRMISKA, Maxmilián, et al. *Politické strany moderní Evropy*. Praha : Portál, 2005. s. 57-74.

WHITELEY, Paul; SEYS, Patrick; BILLINGHURST, Antony. *Third Force Politics : Liberal Democrats at the Grassroots*. Oxford : Oxford University Press, 2006. s. 231.

Ostatní

CLARKE, Harold, et al. *Electoral Choice in Britain, 2010 : Emerging Evidence From the BES* [online]. 25. 6. 2010 [cit. 2011-05-04]. Dostupné z WWW: <<http://bes2009-10.org/>>.

HAZELL, Robert, et al. *Making Minority Government Work : Hung parliaments and the challenges for Westminster and Whitehall* [online]. London : Institute for Government, 2009 [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.instituteforgovernment.org.uk/pdfs/making-minority-gov-work.pdf>>.

MAER, Lucinda. *Hung Parliaments* [online]. 2010 [cit. 2011-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/briefings/snpc-04951.pdf>>.

SEYD, Ben. *Coalition Governance in Scotland and Wales* [online]. London : The Constitution Unit, 2004 [cit. 2011-02-27]. Dostupné z WWW: <<http://www.instituteforgovernment.org.uk/pdfs/making-minority-gov-work.pdf>>.

UK Political Info : 2005 UK General election results, manifestos, PMs biography [online]. 2005 [cit. 2011-05-04]. 2005 General election results summary. Dostupné z WWW: <<http://www.ukpolitical.info/2005.htm>>.

UK Political Info : 2010 UK General election results, manifestos [online]. 2010 [cit. 2011-05-04]. 2010 General election results summary. Dostupné z WWW: <<http://www.ukpolitical.info/2010.htm>>.